SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU!

KNJIŽEVNE NOVINE

ORGAN SAVEZA KNJIŽEVNIKA JUGOSLAVIJE

BROJ 10 GODINA II | Adresa uredništva i administracije: Francuska 7 — Telefon: 28-098 | BEOGRAD, UTORAK, 8 MART 1949 | LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO UTORKOM | PRIMERAK 3 DINARA

Универзитетска библиотека
„Светозар Марковић"
Београд
фах 349

S onima koji uklanjaju međaše

Roksanda NJEGUŠ

Došli su iz svih srezova naše zemlje i govorili jednostavnim narodnim jezikom o svom velikom pionirskom delu. Svaki od njih, govorio on kratko ili »natenane«, pričajući o svojoj zadruzi i ljudima u njoj, iznoseći brojke ili svoja osećanja, predočavao je živo sliku naše nove stvarnosti u kojoj, pored »Litostroja« i »Lole Ribara«, niču i razvijaju se radne zadruge, socijalistička čeda naših sela, a u njima ljudi koji su u početku svog rada — kako reče Nikola Lakić, pretsednik zadruge »Crveni proleter« — »bosi išli po strnjikama, ali to za njih nije bilo teško, jer su oni išli bosi i u borbu«, ali zato sada mudro upravljaju komplikovanom organizacijom svog kolektiva, podižu uporno visinu trudodana, čitaju »Uzoranu ledinu« i uvode elektriku, grade domove kulture i radionice. Argumentima svojih prinosa sa njiva na kojima su preorane međe, svojih stada i radionica, svojih trpeza i svoje svesti — oni ubeđuju i bore se.

A nije bilo lako, niti je još uvek lako. Nije bilo lako »Crvenom proleteru« u Kačarevu i njegovim ratnim invalidima-zadrugarima boriti se da stvore napredno gazdinstvo i očuvaju i razviju bratstvo i jedinstvo zadrugara više nacionalnosti, zadrugara koje je neprijatelj spolja i iznutra pokušao da dezorganizuje. Nije bilo lako zadrugarima iz Bukvika (kojima je neprijatelj palio seno i stočnu hranu) krčiti međe da lakše uzoru i puškom u ruci čuvati zadružnu imovinu. Teško je bilo bivšim pečalbarima »Bistre« iz Galičnika dok su svladali seoske bogataše, još teže onima u selu Babino, gde je neprijatelj palio kuće zadrugara ili onima u Livnu koje su podrugljivo pitali »jesu li kupili porcije« za ishranu na kazanu. A da i ne govorimo o teškoćama kao što su one »Milice Križan« jedne od naistarijih zadruga Osiječkog sreza, formulisanim u jednoj rečenici delegata: »Moja zadruga ima danas hiljadu jutara zemlje, ali nema nijednog traktora«.

Pored Lakića, u radnom pretsedništvu sedi žena svetlosmeđe kose i uskih nasmejanih očiju. Vetar joj je opalio obraze i ruke. Ona je pretsednik zadruge »Ivan Šoštarić« u Hlebinama, zadruge koja nosi ime njenog muža, jednog od organizatora ustanka u tome kraju. Pao je u prvoj godini rata, a žena je s decom nastavila borbu. Kati Šoštarić takođe nije bilo lako u bogatom podravskom selu otpočeti borbu za socijalizam.

Nije bilo lako, ali su pobeđivali jer ih je vodila Partija. Nikola Lakić, omalen, čvrst i rumen seljak, širokog razmahujući rukama i s radosnom rosom u svetlim očima, potvrdio je to u ime »Crvenog proletera«: »Kod nas se danas ne pita ko si, nego kakav si«. Omladinac Graorkovski iz Galičnika izneo je rezultat borbe sa seoskim bogatašima: »98% radnih seljaka u zadruzi« i pozvao »kritičare« iz Informbiroa neka dođu k njemu da se uvere.

Makedonski delegati govore sa naročitom strašću. Govore o svojoj Republici koja već ima 330 zadruga, od kojih 60 u kojima su učlanjena sva domaćinstva u selu. Sav njihov život, sloboda, nacionalna i socijalna i široke perspektive, sve to gori snažno u njihovim rečima zahvalnosti našoj Partiji.

Jedan od njih, Dobre Manevski, iz Svetonikolinskog sreza, stariji čovek, kome je raniji teški život urezao duboke brazde na licu, poneo je na govornicu nekoliko ceduljica. Na njima je, verovatno, zapisao ono što je nameravao da iznese. Zbunio se malo pred reflektorima, teško mu je bilo da čita i on je govorio »napamet«, svaka reč bila je teška i puna kao i njegov život. Počeli su skoro iz ničega. Nabrojio je šta su imali. Onda je rast zadruge beležio nizanjem nabavljenih konja i ovaca, gradnjom štala i radionica i mlinova, konstatovao je da je u srezu 1947 bilo 6 zadruga a sada ih ima 36, pa kad je završio sa brojkama iza kojih se u naše vreme tako često skrivaju najčudesnije vatre stvaranja, osetio je da mora još nešto da kaže, nešto što mu je ispunilo celo srce a što on ne ume da formuliše. Uzeo je svoje ceduljice, prevrtao po njima, ali ni tamo to nije bilo zapisano pa se zagledao u delegate i sve izrazio jednom jedinom rečenicom: »Ja nemam šta drugo da kažem nego: da živi naš drug Tito!«

Skoro svaki delegat govorio je o traktoru. Iz razgovora s njima vidiš da o traktoru i sanjaju. Oko njega i oko drugih mašina koje su nekad gledali s nepoverenjem oni sad pletu vence svojih planova. A oni, koji još traktora nemaju, sa zavišću slušaju delegata velike radne zadruge »Njegoš«, koji govori o sili i pomoći svojih 13 traktora, o napretku zadruge. Raduju se oni tom napretku i prekidaju pljeskom delegata, a Živko Ćirić iz Čepina u nastavu diskusije ističe kako su oni uprli na svojih hiljadu jutara, i bez traktora premašili proizvodni plan, a šta bi tek bilo sa traktorom! Da vidiš, druže iz »Njegoša« takmičenja! Ali »znamo zašto traktora nema. Nema ga zato što naša teška industrija još nije mogla da krene punim kapacitetom, jer »prijatelji« iz Mađarske i Čehoslovačke i drugih zemalja traktore prodaju tamo gde se još ne radi o socijalističkoj proizvodnji«.

Zato su telegrami, koje su konferenciji uputile naše fabrike poljoprivrednih mašina »Zmaj« i »Šumadija« sa pozdravom i obavezom: poslaćemo našim zadrugama mašine, — izazvale onaj čudni snažni pljesak, koji smo tog dana slušali mnogo puta, prilikom dolaska druga Tita na konferenciju i članova CK KPJ, kao i prilikom samog pomena Titovog imena i odluka Drugog plenuma Centralnog komiteta. Zadrugari su ustajali i počinjali da pljeskaju sa silnim, ravnomernim ritmom, sa snagom koja se ne umara, dugo i uvek jednako silno uz poklike mirno-pouzdane, duboke.

Vekovima pritiskivane i ugnjetavane snage, koje je Partija probudila i povela u oslobodilački rat, a sada im širom otvorila vrata u radostan socijalistički život, govorile su na usta svojih najboljih prestavnika o nastavku narodne revolucije, o velikom pokretu iz dubina seljačkih masa, kojima je Drugi plenum čitao misli i osećanja, kao što je Partija to čitala i ranije, ukazujući uvek na sutrašnji dan.

Među njima je bilo boraca sa spomenicom, omladinaca kojima je krila dala socijalistička otadžbina na prvim radilištima Petoletke, ali i starih zadrugara, koji su i u »ono nevaljalo vreme« kraljevske Jugoslavije pokušavali da zadružnom pokretu udare pečat napredne borbe. Velike borbene tradicije naroda došle su i ovde do izražaja. Stari Velimir Stokić iz Braničeva, potpuno belih kosa i brkova, mršavog lica i mudrih očiju koje su naučile da dobro gledaju u svet, pretstavio se ovako: »Evo i mene, starca, među vama i sa vama, starca po godinama a mladića po idejama«. Prekidali su ga pljeskom a on je ljutito mahao rukom: »mani pljeskanje«, i govorio o svojoj sreći što vidi ostvarene svoje zadružne ideale. Četrdeset godina bio je Velimir zadrugar. Osnivao u svom selu i vinogradarsku i stočarsku i pčelarsku i druge zadruge, a kad je došlo oslobođenje one su se spojile u jednu. Ali Velimir je znao da ni ta nije još ona prava i za tu pravu on je našao nežnu reč: »Imali smo zadovoljstvo da nam se 1948 godine, oktobra meseca, rodi jedno žensko dete — rodila se seljačka radna zadruga.«

Tom našem socijalističkom detetu daju radni seljaci najdraža imena. Slovaci iz stare Pazove nazvali su ga imenom svog narodnog heroja Janka Čmelika. Njihov je rad bio takav da je istaknut kao primer u referatu druga ministra Todorovića. A omladinac, delegat »Janka Čmelika«, u slovačkoj narodnoj nošnji, odgovarao je svima lažnim prorocima »našim argumentima na delu«. Istim takvim argumentima odgovarao je i Lajoš Merš u ime mađarskih zadrugara, bivših agrarnih interesenata iz Hajdukova, izdajniku i dezerteru Lajošu Dudašu: posle begstva izdajnika zadruga se skoro udvostručila.

Razvitak zadruge, revolucionarna praksa, doneli su i novi predlog pravila za seljačke radne zadruge. O njima se diskutovalo mnogo. O svim tipovima, a najviše o onom trećem, socijalističkom. Jedan novi član pravila za najviši tip zadruge bio je pozdravljen onim dugim, snažnim pljeskom koji je pozdravljano ime Partije i njenih rukovodilaca: »Članovi zadruge unose u zadrugu svoju zemlju, izuzev okućnice, odričući se svojine na toj zemlji u korist zadruge.« U buri tog pljeska čuli su se povici socijalizmu. Velika narodna revolucija izvojevala je još jednu pobedu!

Ogroman, težak posao stoji pred svima. Težak — »alj kad je nama bilo lako?« — čulo se i na ovoj konferenciji kako ljudi ponavljaju reči druga Tita. Samo, ko da zaplaši ove naše jugoslovenske ljude u pobedonosnom hodu u socijalizam! Oni su živi revolucionarni dokaz o pravilnosti našeg puta. I njihovi odgovori na optužbe Informbiroa izražavaju se činjenicama, brojkama, statistikama koje je sagradila velika politička svest kovana u narodnoj revoluciji. Mnogima od njih otela se na konferenciji, pravo iz srca, i plamena poštena reč gneva, kao i Puniši Makačeviću iz sela Ravnog, sela sa četiri zadruge: »... ne mogu da budem dovoljno pametan pa da nađem odgovor na to kako oni nisu uvideli šta smo mi postigli i uradili u razdoblju od 1941 do 1948.« Poštena narodna duša ne može da pretpostavi nepoštenje tamo gde ono po logici revolucionarne misli ne može i ne sme da bude. »Pamte li oni da naše kuće i domovi još nisu potpuno ugašeni? — kazao je seljak iz Ravnog. — Pitaju li se oni i znaju li gde je Drvar gde je Sutjeska? Znaju li oni da je Tito borac ne od 1945 i od 1947 godine?... Da li znaju oni da je Tito bio borac svih proleterskih brigada, znaju li da Tito nije dobio čin maršala za zelenim stolom, nego da je Tita dala narodna borba i naš CK«. I na kraju je ponosni gnev prekipio: »Ja, drugovi, imam tri rane: prva rana je iz vremena prvog svetskog rata, drugu ranu su mi zadali mađarski i rumunski fašisti koji su ubili moga sina a treću ranu zadobio sam time što su hteli da mi uzmu Tita... Ja, drugovi, nosim jedan poziv i molim da se uruči drugu Titu. Nosim mu poziv od onih koji su izgubili svoje sinove, da brani čast našu pred celim svetom...«

I otišli su borci na poprište novih velikih bitaka i novih velikih pobeda za socijalistički život sela. Otišli, znajući pouzdano da će svaki kucaj njihova srca, svaki poziv i svaki poduhvat u borbi osetiti i pomoći stvaralačka herojska snaga naše Partije.

OSMI MART U FRANCUSKOJ

Pariska policija zabranila je manifestacije povodom Međunarodnog dana žena

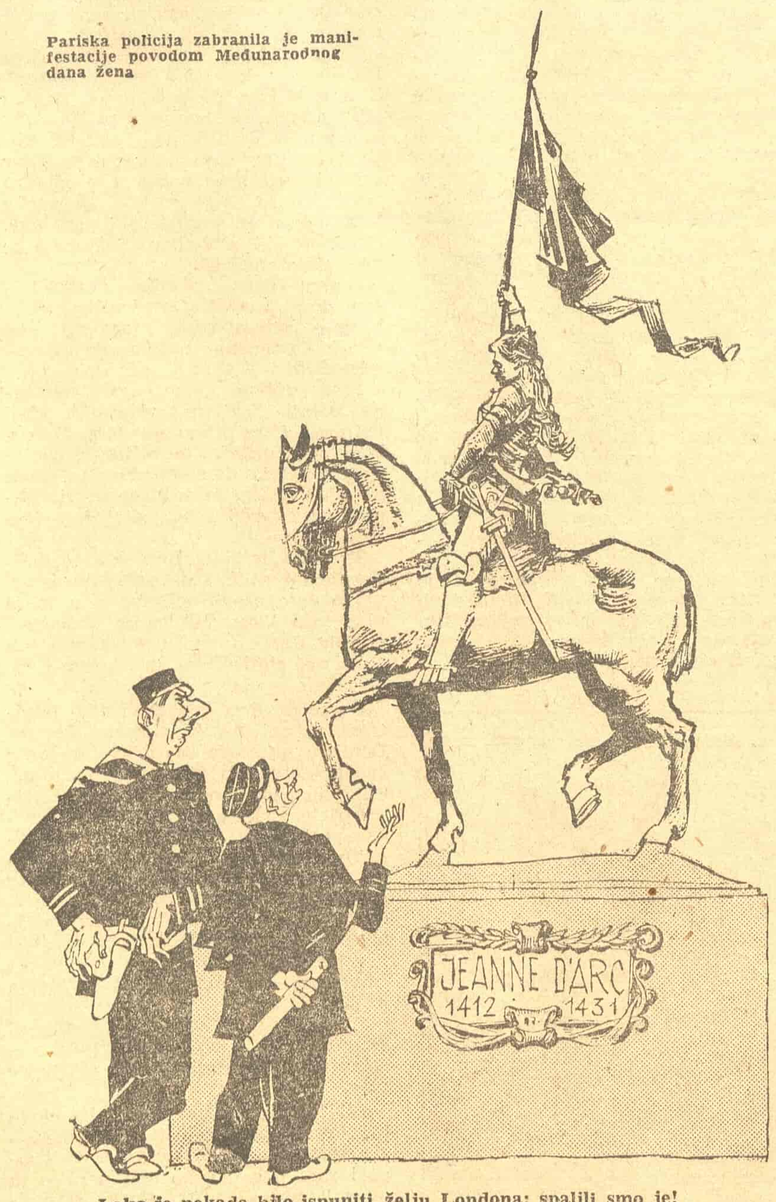

— Lako je nekada bilo ispuniti želju Londona: spalili smo je!
— Ali kako danas ispuniti nalog Vašingtona i sprečiti je da slavi svoj dan!

Karikatura Dragana Savića

Smrt V. I. Lebedeva-Kumača

U Moskvi je umro pjesnik Vasilij Ivanović Lebedev-Kumač, čije su masovne pjesme stekle ogromnu popularnost ne samo u Sovjetskom Savezu, nego i daleko van njegovih granica. Lebedev-Kumač je u ovom žanru, koji se u Sovjetskom Savezu razvio više nego u bilo kojoj drugoj zemlji, imao najviše uspjeha. On je stvorio tekstove za najomiljenije sovjetske masovne pjesme.

Osnovnu boju njegovim stihovima daje velika jednostavnost forme i izraza povezanih s dubinom sadržaja. Lebedev-Kumač je odrazio u svojoj poeziji čitave epohe u razvitku svoje zemlje. On je pjesnički fiksirao patos prvih godina socijalističke izgradnje, pomagao učvršćenju zanosa milionskih masa:

Шагай вперед, комсомольское племя,
Шути и пой, чтоб улыбки цвели!
Мы покоряем пространство и время,
Мы — молодые хозяева земли.

On je u »Pjesmi o Domovini« („Широка страна моя родная...") opjevao životnu radost sovjetskog čovjeka koji je sagledao prve plodove svojih napora i počeo da živi u socijalizmu, ali ne zaboravlja da se neprijatelj sprema...

Над страной весенний ветер веет,
С каждым днем все радостнее жить,
И никто на свете не умеет
Лучше нас смеяться и любить.
Но сурово брови мы наступим,
Если враг захочет нас сломать.
Как невесту, Родину мы любим,
Бережем, как ласковую мать!

Stihovi Lebedeva-Kumača održavali su budnost sovjetskog naroda u danima kad je fašizam lomio i pokoravao jednu zemlju za drugom („Если завтра война...") Oni su pjevani i u onim teškim i sudbonosnim bojevima u poznu jesen 1941, kad je neprijatelj stajao pred vratima Moskve:

Вставай, страна огромная,
Вставай на смертный бой...

Do kraja života pjesnik se nije odvajao od naroda: u posljednjim mjesecima, prikovan kao težak bolesnik uz krevet, on je napisao u čast tridesetogodišnjice Komsomola pjesmu »Komsomolci-Moskovljani« koja se već pjeva po čitavoj sovjetskoj zemlji.

Lebedev-Kumač bio je vrlo poznat i po svojim satiričkim stihovima koji su se godinama javljali na stranicama sovjetske dnevne štampe. Tu je pjesnik s uspjehom produžio slavne tradicije satire u ruskoj poeziji, boreći se

bez predaha protiv neprijatelja, ma s koje strane on dolazio.

V. I. Lebedev rodio se u Moskvi 1898, u porodici obućara-zanatlije. Od 1918 godine bio je saradnik centralnih vojnih i građanskih listova. Više od 25 godina sarađivao je u časopisima »Crvenoarmejac« i »Krokodil«. Tu se i javio pod pseudonimom »Kumač« (kumač — pamučna tkanina jarkocrvene boje) koji se zauvijek slio s njegovim imenom. Izdao je oko trideset knjiga stihova i proze. Za književni rad bio je nagrađen Staljinovom nagradom. Od 1939 do 1945 bio je u Sovjetskoj armiji, a za Otadžbinskog rata borio se u sastavu jedinica Ratne mornarice na Zapolarnom frontu i na Baltiku. Bio je poslanik Vrhovnoga Sovjeta RSFSR.

Pjesme V. I. Lebedeva-Kumača prodrle su još u staru Jugoslaviju s prvim sovjetskim filmovima (»Pastir Kostja«, »Volga, Volga...«, »Cirkus«) i brzo postale popularne. Za vrijeme Narodno-oslobodilačkog rata svaka njegova nova pjesma, čim bi je prenijela moskovska radiostanica, postajala je pjesma naših boraca, naših narodnih masa.

Opraštajući se od Vasilija Ivanovića Lebedeva-Kumača, njegovi drugovi sovjetski pjesnici odali su mu doista najveće priznanje riječima kojima je istovremeno obilježeno i njegovo mjesto u sovjetskoj književnosti:

»Njegove pjesme postale su nerazdvojni dio naše socijalističke kulture...

Jednostavan i skroman, nepomirljiv prema neprijateljima, V. I. Lebedev-Kumač je primjer boljševika-književnika, sovjetskog patriote, pjesnika-građanina.«

M. J.

Osnivanje Komiteta intelektualaca Jugoslavije za odbranu mira

Na osnovu zaključaka i Rezolucije Svetskog Kongresa intelektualaca za odbranu mira ,održanog u Vroclavu, na kome je učestvovala i delegacija FNRJ, osnovan je Komitet intelektualaca Jugoslavije za odbranu mira.

Komitet sačinjavaju: akademik Ivo Andrić, pretsednik Saveza književnika Jugoslavije; Krešimir Baranović, kompozitor i dirigent opere u Beogradu; Aleksandar Belić, pretsednik Srpske akademije nauka; Vladimir Dedijer, direktor Direkcije za informacije pri vladi FNRJ. France Kidrič, pretsednik Slovenačke akademije nauka — Ljubljana; Blaže Koneski, profesor Univerziteta — Skoplje; Miroslav Krleža, potpretsednik Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, književnik — Zagreb; Čedomir Minderović, generalni sekretar Saveza književnika Jugoslavije; Milo Milunović, slikar; akademik Pavle Savić, profesor Univerziteta — Beograd; Oton Župančič, književnik.

Sedište Komiteta je u Beogradu.

O JEDNOM PERU

Nekome ko bude poslije pedeset, sto ili više godina ocjenjivao rad naših trudbenika danas, naše dane ispunjene neprekidnom borbom da se savlada priroda i stanja koja je stvorilo jedno antagonističko društvo — naši dani će ličiti na sjemenke iz kojih su nikli gradovi i ljudi.

Ljudi se preobražavaju iznutra: rad, stvaranje, takmičenje bude u njima dosad nepoznate izvore snaga. Nedavno, šetajući pored Miljacke, za nepuna tri minuta čini mi se, našao sam tri dokaza za to: dva pionira stoje naslonjena na ogradu rijeke i razgovaraju nešto. Na prolazu pored njih, čujem riječi:

— Most... betonski most...

Malo podalje u susret mi idu dvije muslimanke, u pohabanim haljinama. One razgovaraju:

— Heheee... blago ti je njoj — ona ti je udarnica...

I prolaze. Iza njih odmah, desetinu koraka dalje, dolazi mi u susret mlada žena, vodi dvoje djece za ruku, ide s njima u korak i govori im:

— Vi ste moja radna brigada — jedan, dva.., jedan, dva...

Nema sumnje na ljudima odsijava djelo, stvaranje kao što sunce odsijava na morskoj pučini.

Ali preda mnom je u ovom trenutku pero nekog osnovca iz jednog udaljenog bosanskog sela, pero načinjeno od kutije za konzerve s kojim je on pokušavao da se probije do svjetlosti, i sve ovo što sam rekao kao da se zbilo, sčeslo u njega i zrači vjerom u snagu našeg čovjeka, kao što radiumova so zrači toplotom. Posmatrajući ga, po sili, po snazi po kojoj je izbilo, čini vam se vodopad je, rezervoar, generator ili turbina — toliko govori o stvaralačkom naponu našeg naroda. Kao što poneka od naših poslovica, kao što poneki stih deseterca iznenada obasja najdublje dubine čovjekove duše i najviše domete srca, i ovo pero od konzervinog lima vrjednije je nego da je od platine. Mi smo danas manje pismeni još no što smo jasni i sposobni za velika osjećanja, ali iza prvog petogodišnjeg plana izravnaćemo i to. Iza drugog, otskočićemo daleko, dosada nas je, dakle, ubijala siromaština. Ali evo, ovo pero govori kako se ipak nismo dali, kako smo bili bojeve i sa samima sobom, i sa neprijateljima, i sačuvali u sebi sebe sposobne da se i dalje rvemo. Ovo pero koje je izradila ruka nekog osnovca u selu ili odraslog čovjeka, svejedno, ne mijenja stvar, potsjeća na naša prva bojna oruđa u narodnooslobodilačkoj borbi; naizgled siromašna; primitivna, slaba; — ali iza njih su stajali srce i svijest bogati silinom, duboki i komplikovani saznanjem svijeta i života, snažni kao gore. Bogati unutrašnjim snagama prelijevanim u stoljetne borbe i argatovanja, a zatim u pjesme koje nisu znale za klonuća, danas se u dodiru sa stvaralačkim radom širih razmjera, radom prevršenim u novim vidovima budi i oblikuje u podizanju gradova i pruga, probijanju tunela i puteva, u izgradivanju mira i bratstva među svima čestitim ljudima na svijetu, izbija na široko polje, na vidik cijelome svijetu naš novi čovjek, i sad ga čeka pero da tu ljepotu probuđene duše zabilježi. Otud ovo parče lima uobličenog u pero nije samo nagovještaj nove stvarnosti, ono je već sada samo po sebi stvarnost jer nosi sobom sve ono što rađa dubinu i visinu, domete ljudskog djela, ono je tu, ono se pojavilo i nema ničega što bi ga moglo više vratiti natrag, zadržati ili omesti: — ono traži riječ. Ili možda tačnije: to se naš rad, naše djelo probijaju u nov izraz.

Kako se samo mnogostruko ispoljava naša sloboda, kako se probija u nov život, kako ga osvaja i kako ga obasjava! Ovo limeno pero koje je napravila još nevješta ali krajnje odlučna i nepokolebiva ruka našeg čovjeka, sprema se da proširi život za više srca, za više razuma, za više svjetlosti — da do kraja da životu bogatstvo svoje stvaralačke, radne sposobnosti. Sam, negdje u sklopu modrih, gotovo neprohodnih planina, u danima i noćima podjednako dubokim, u ćutanju koje napregnuto osluškuje glasove života, naš čovjek je danas povezan sa životom u onom što on treba da da sutra ne samo nama no čovjeku uopšte. I u tome je njegova veličina. Posmatrani u ovom aspektu, naši radni ljudi, do juče još mnogi nepismeni, osjetili su danas sebe u pozivu Partije, u borbi, u izgradnji, u socijalizmu. I kad su stigli na prag, oni razrješavaju svoja stoljećna ćutanja, raskivaju okove i žive djelom, stvaranjem kao najbolji među najboljima.

Ovo perce izrezano od lima podjednako je veliko: i kao oružje i kao druga ruka: u njemu su se ta dva elementa prevazišla u pero koje osjeća, koje zna kakvi ga zadaci čekaju i koje neodoljivo ide u susret tim zadacima bez obzira na teškoće koje rađa svaka borba.

I nehotice nameće se misao kako ljudi mogu biti veliki i u sasvim malim stvarima. Ovo pero, čini mi se, potvrđuje to. Ne, potvrdilo je zaista podjednako strasno i mudro, podjednako neustrašivo i jednostavno.

Emil S. PETROVIĆ

Kulturno-prosvetni rad u Čehoslovačkoj

Zakonom od 1945 godine položeni su temelji širokoj kulturno-prosvetnoj delatnosti, koja je naročito od februara 1948 obuhvatila najšire narodne mase u najudaljenijim krajevima Čehoslovačke.

U svakom selu Čehoslovačke postoji mesni prosvetni savet i javna opštinska biblioteka, koji su posle februara postali centri kulturno-političke delatnosti. U toku sprovođenja dvogodišnjeg plana osnovano je 600 nižih i 120 viših narodnih prosvetnih škola, koje ne samo što pružaju mogućnost za stručno osposobljavanje radnih ljudi, već se u njima uzdižu i javni radnici i proširuje se njihovo opšte obrazovanje. Rukovodioci prosvetne delatnosti u srezovima su prosvetni i bibliotekarski inspektori. Oni doprinose sprovođenju novih metoda i formi prosvetnog rada i pružaju aktivnu pomoć radu masovnih organizacija.

U cilju aktivizacije kulturnog i društvenog-političkog života na selu, osnovana su mnoga kulturna društva, organizovane diskusije sa seoskim stanovništvom, sprovedene akcije kao što su nedelja dečje radosti, nedelja šume, kampanja za suzbijanje smrtnosti odojčadi itd. Uvedena je funkcija kulturnih patronata, koju su u pojedinim srezovima preuzeli članovi Saveza čeških pisaca, likovni umetnici, kompozitori itd.

Prosvetni saveti raspolažu i projekcionim aparatima za uski film, koji su postali jedno od najefikasnijih vaspitnih sredstava. U toku dvogodišnjeg plana organizovano je 3000 novih opštinskih biblioteka i reorganizovano 9000 postojećih. Uz svaku biblioteku osnovano je odeljenje pozorišne literature u cilju podizanja rada diletantskih grupa.

Prosvetnim radnicima pruža se mogućnost da se školuju na pedagoškom fakultetu, na katedri za narodno prosvećivanje, kao i na mnogobrojnim kraćim kursevima. Pored toga, u toku dvogodišnjeg plana sprovedeno je sistematsko školovanje rukovodilaca diletanskih grupa, horovođa, referenata za vaspitanje omladine, zdravstvenih i drugih referenata.

Da bi se osigurala materijalna baza za masovnu prosvetnu delatnost, izrađen je plan izgradnje domova kulture i prosvetnih dvorana, tako da će se prosvetnim staranjem obuhvatiti najudaljeniji i do sada najviše zapostavljeni krajevi, kako bi najšire mase trudbenika aktivno učestvovale u izgradnji socijalizma u Čehoslovačkoj.

Šta misli Janoš Kerekeš?

Nisam zaboravio njegovo ime. Sjedili smo u jednoj sobi, stari moji drugovi i ja, u Domu mađarskih književnika.

— Sve zavisi od toga da izliječimo i zadobijemo Janoša Kerekeša — zaključio je naš razgovor o perspektivama Mađarske jedan od onih malobrojnih ljevičarskih književnika, koji je živio čitavo vrijeme Hortijeve vladavine u Mađarskoj a ne u emigraciji.

Ne znam da li mu je taj Janoš Kerekeš bio stvarno neki lični poznanik. Za mene je svakako to lijepo izvorno mađarsko ime služilo i ostalo simbol stotina hiljada i milijuna Mađara otrovanih raznim duševnim otrovima dvadesetpetgodišnjeg fašističkog odgoja. Janoš Kerekeš je odrastao u Hortijevoj Mađarskoj, učio u Hortijevim školama. Naučili su ga da mrzi Slavene, učili su ga, kako su Mađari pozvani na gospodstvo u Dunavskom basenu. On je vjerovao da svi »oteti krajevi« pripadaju po vječnom pravu Mađarima: Slovačka, Erdelj, Vojvodina i Hrvatska »s mađarskim morem, Jadranom«.

Janoš Kerekeš je to čuo od učitelja, u crkvi od popa i čitao to isto u novinama. Kad je postao mladić, onda je učio to dalje u fašističkoj vojničkoj organizaciji »Levente«. Dan za danom stotine hiljada i milijuni Janoša Kerekeša skandirali su u zboru: »Nem, nem soha!« — to-jest: ne, ne nikada (nećemo priznati raskomadanje krune Svetoga Stefana). Dan za danom stotine hiljada i milijuni Janoša Kerekeša čuli su i izgovarali znamenitu »mađarsku molitvu«:

»Krnja Mađarska nije zemlja
Velika je Mađarska raj.«

Dobro su dresirali Janoša Kerekeša. Kad je došao rat, on je vjerovao, da ima pravo ubijati, silovati i pljačkati Slovake, Srbe, Židove. Što je bio ropski pokorniji prema svojim grofovima, to je bio okrutniji, nemilosrdniji i pohlepniji prema onima, koji su bili trenutno slabiji od njega.

Slušao sam gorku priču mađarskog književnika o Janošu Kerekešu. Mađarski književnici, koji su za vrijeme rata živjeli u Sovjetskom Savezu i vratili se u svoju zemlju nakon oslobođenja, tužno su potvrdili sve što je bilo rečeno o Janošu Kerekešu. Oni su sa svoje strane pričali šta su vidjeli i šta su čuli o užasnim zlodjelima fašističke mađarske vojske po gradovima i selima Sovjetske Ukrajine. Da, sve zavisi od toga, da izliječimo Janoša Kerekeša — svi su bili u tome suglasni. Osjećao sam njihovu zabrinutu a ipak neustrašivu odlučnost, da svi kao jedan čovjek prihvate veliku i tešku borbu za dušu svih Janoša Kerekeša.

U istom smislu je govorio i pretsjednik Udruženja mađarskih književnika, drug Šandor Gergelj, u svom pozdravnom govoru na Prvom kongresu književnika Jugoslavije. Sjećam se njegova pozdravnog govora, jer sam ga ja prevodio: »Divan primjer naroda Jugoslavije od velike je pomoći nama, mađarskim književnicima, u našoj borbi za ozdravljenje duše našeg naroda, koji je dvadesetpetgodišnji fašistički odgoj otrovao poniznošću mržnjom i megalomanijom.

★

»Početkom 1945 Mađarska je bila oslobođena. Koaliciona vlada je mogla u tijesnoj saradnji sa Sovjetskim Savezom otpočeti rad na obnovi zemlje. Sve je bilo u ruševinama. Ne samo mostovi i kuće, nego i duše. Razorni rad od dvadeset i pet godina, a možda od nekoliko vijekova, mora se ispraviti u dušama.« Tako je zaključio seriju svojih predavanja 1947 na Budimpeštanskom radiu mađarski sociolog Gezа Hegediš. Njegova predavanja su objavljena u knjizi »Uvod u povijest mađarskog društva«. (Izdanje Mađarske Centralne telegrafske agencije, Budimpešta 1947).

U toj knjizi naišao sam na jedan podatak (strana 98) koji se neposredno odnosi na Janoša Kerekeša.

»Dogodilo se to u posljednjim mjesecima rata. Sovjetska Armija je bila već u Mađarskoj, mađarski gradovi su već prepatili bombardovanja anglosaksonskih aviona, kada se za vrijeme jednog zračnog napada neki dobroćudni, pošteni podoficir, desetar obratio meni riječima koje ne mogu zaboraviti. »Nikad nisam vjerovao da su ti Židovi tako hrabri vojnici i toliko vješti piloti.« — Začuđeno sam ga pogledao, nisam shvatio šta misli. Nakon kratkog raspitivanja, ispostavilo se, da je on bio uvjeren da je svaki Englez i svaki Rus — Židov. Tako su ga učili u školi, zatim njegovi oficiri... A ako bi netko mislio, da se tu radilo o nekom naročito glupom čovjeku, moram da ispričam i to, da su tokom 1944 svaki put kad su se pojavili engleski avioni iznad Komaroma, oficiri tjerali radnike u zaklon uvijek istim uzvikom: »Idu Židovi!« ili »Došle su židovske mašine!« Godine 1944 pak, na frontu kod Voronježa, nakon eksplozije jedne bombe, čuo sam iz usta oficira: »Židovi nas još nisu primjetili.«

Vidi se da Janoš Kerekeš nije neki fantom. Generalni sekretar Mađarske Komunističke Partije, Maćaš Rakoši još je krajem 1946 na Trećem kongresu Mađarske Komunističke Partije upozorio na to, kako se duboko upio fašistički otrov u duh mađarskog naroda: »Došli su u našu partiju — premda u manjem broju — radnici i siromašni seljaci koji su u manjoj ili većoj mjeri zaraženi otrovom kontrarevolucije i fašizma.«*)

Zadnjih mjeseca moje se misli uvijek ponovo vraćaju na Janoša Kerekeša. Jožef Revai, danas glavni urednik centralnog organa Komunističke Partije Mađarske, još za vrijeme rata, još iz Moskve pisao je jasne i snažne riječi o problemu Janoša Kerekeša: »Megalomanska, reakcionarna, imperijalistička koncepcija o »pozivu« Mađarske bila je ideologija i praksa ne samo vladajućih klasa Mađarske. Treba priznati da je ona duboko prodrla i u mađarski narod... Put je vodio pravo od mađarske megalomanije do ropske duše Mađara.« I malo dalje, u istoj svojoj knjizi, Jožef Revai postavio je pitanje: »I danas, na primjer, kako bismo mi mogli tražiti pravo na »vodeću ulogu« prema herojskom jugoslavenskom narodu, prema Titovoj Jugoslaviji?« (Revai József: Kossuth Lajos, Idegennyelvü irodalmi kiadó Moszkva 1944, Strana 5 i 29).

Na taj način su još za vrijeme rata mađarski drugovi nastojali da djeluju na Janoša Kerekeša najbližim primjerom, svjetlim primjerom Jugoslavije. Međutim, antifašistička borba bila je neznatna. Crvena Armija je oslobodila Mađarsku. Janoš Kerekeš je bio satelit Hitlerov do zadnjeg trenutka. Istina, više ne s takvim oduševljenjem kao u početku rata. Voronježž, Staljingrad, bombardovanja mađarskih gradova ohladili su oduševljenje. No Janoš Kerekeš nije mogao iz vlastite snage krenuti novim putem. Njega su temeljito bili oslijepili.

Mađarski drugovi s pravom se ponose time, da su zahvaljujući Crvenoj Armiji i pomoću Sovjetskog Saveza izgradili i učvrstili narodnu demokraciju, obnovili zemlju i to za razmjerno kratko vrijeme, u žilavoj i upornoj borbi. To nisu mogli drukčije postići nego pod uslovom da im uspije preodgojiti znatan dio naroda za razmjerno kratko vrijeme. Njihov je zadatak bio, da iz Janoša Kerekeša stvore usprkos svega svijesnog graditelja nove, demokratske, slobodne i slobodoljubive Mađarske. Iz onog Janoša, koji se nije borio za slobodu, nije je stekao s borbom, nego je dobio na dar.

Mađarski drugovi morali su preodgojiti gotovo čitavu mađarsku inteligenciju i čitavu sitnu buržoaziju, koja ništa manje nije zaglibila u krvavo blato fašizma nego kasta mađarskih džentrija i krupna buržoazija. Narodne mase, skoro čitav mađarski narod su oni morali preodgojiti. Dok su dalekosežne ekonomske i političke mjere preoblikovale feudalno-kapitalističku Mađarsku u narodnu demokraciju, Janoš Kerekeš je morao mnogo što šta zaboraviti, mnogo što šta naučiti. On sam se morao preoblikovati s preoblikovanjem zemlje.

Mađarski drugovi su ga svojim djelom i svojim riječima neumorno učili. Učili su ga, da obračuna sa svojim jučerašnjim shvaćanjima, da poštuje sebe, da zavoli slobodu — i da se nauči poštivati susjedne velike i male narode. Na primjeru Titove Jugoslavije su mu prikazivali i dokazivali, u čemu je jedina prava veličina svakog naroda. Primjerom naroda Jugoslavije su mu dokazali odvratnost puta, kojim je išla Mađarska prije rata i za vrijeme rata.

Mađarski drugovi svakom su prilikom isticali borbu jugoslavije za vrijeme rata i poslije rata, da bi pomogli Janošu Kerekešu da pravilno sudi o sebi i uvidi šta je pravo herojstvo i da sazna kakvi su ljudi oni komunisti, o kojima su kroz dvadesetpet godina pričali samo strahote Janošu Kerekešu njegovi gospodari. Primjer Jugoslavije i stav koji je Jugoslavija zauzela prema mađarskoj demokraciji, mnogo su pomogli mađarskim drugovima da steknu poštovanje i povjerenje Janoša Kerekeša.

»Narodi su u Dunavskom basenu upućeni jedan na drugoga i zato moramo brižno odstraniti svaku zapreku, koja bi sprečila da demokratski narodi idu ruku pod ruku... U vezi s tim moram da s najvećim priznanjem spomenem Jugoslaviju (pljesak) i njenog velikog vođu Maršala Tita. (Sviu dvorani ustaju sa svojih mjesta i plješću nekoliko minuta) koji svojom zaista demokratskom i dalekovidom politikom uzorno postupa prema mađarskoj manjini u svojoj zemlji. Narodi Jugoslavije imali bi ipak dosta razloga da nas pozovu na odgovornost za Hortijeva zločinstva u Bačkoj. Oni koji su stekli svoju slobodu i veličinu po cijenu tolikog heroizma i krvavih žrtava, narodi Jugoslavije i njihov vođa prednjače i ovdje mudrom umjerenošću.«

Tako je govorio, prema službenom zapisniku, generalni sekretar Mađarske Komunističke partije, Maćaš Rakoši, na Trećem kongresu u Budimpešti 1946 (Izdanje Szikra, str. 67). Janoš Kerekeš je to čitao, ili slušao na radiu, a možda je i on sam bio među onima koji su na tom kongresu, kadgod je bila spomenuta Jugoslavija, ustali sa svojih mjesta i skandirajući ime Tita priredili oduševljene ovacije Jugoslaviji.

»U slavnom oslobodilačkom ratu protiv njemačkog i talijanskog, kao i mađarskog fašizma, Slavenima Sovjetskog Saveza priključili su se pod vodstvom Maršala Tita i slavenski narodi Jugoslavije, koji su postali avangarda progresa.«

To je citat iz govora Ernea Gerea na istom kongresu (strana 97), koji je u svom daljnjem izlaganju svečano izjavio: »... u Parizu postigli smo zaista prijateljski sporazum sa Jugoslavijom (pljesak). Svak priznaje, da je do sada taj sporazum jedini ozbiljni uspjeh mađarske delegacije na mirovnoj konferenciji u Parizu... Dozvolite mi, da i sa ovog mjesta izrazim našu zahvalnost zamjeniku pretsjednika vlade FNRJ, Kardelju (Živio!), vođi jugoslavenske delegacije, za razumjevanje što je on pokazao prema mađarskoj demokraciji« (strana 100.) I kada je drug Erne Gere govorio o tome, šta sve treba još postići u Mađarskoj, on je zaključio ovako: »I na tom području možemo se ugledati na primjer našeg susjeda na jugu, na primjer nove, narodno-demokratske Jugoslavije« (Buran pljesak). Mi se ne stidimo da učimo.« (Strana 101.)

Mađarski drugovi su morali dokazivati mađarskom narodu stvari o kojima kod nas u Jugoslaviji već davno nije bila moguća nikakva diskusija. Nije mala zasluga mađarskih drugova, da su se uporno i strpljivo latili toga posla. Trebalo je prodrijeti do Janoša Kerekeša, koji kroz dvadesetpet godina nije čuo ništa drugo o marksizmu-lenjinizmu, nego da je to neka vrsta đavolskog napitka. Mađarski drugovi su smatrali da im je i u ovome od velike pomoći neosporivi ugled Jugoslavije. Evo, što je govorio o tome na Trećem kongresu komunista glavni urednik »Sabad Nep«-a, drug Jožef Revai:

»U Sovjetskom Savezu i u Jugoslaviji nauka marksizma-lenjinizma odgojila je stotine hiljada i milijune boraca za slobodu... Drugovi, da i ne govorimo o Sovjetskom Savezu nego samo o Jugoslaviji, da li nismo mi među ostalim i zbog toga toliko zaostali iza Jugoslavije, što marksizam nije mogao prodrijeti do našeg naroda, što marksizam-lenjinizam nije mogao djelovati u stvaranju borbenijeg, hrabrijeg javnog mnijenja naroda sa kičmom.« (Strana 131-32).

Govoreći o nacionalnoj duši drug Jožef Revai je smatrao da opet nema boljeg argumenta od Titove Jugoslavije. »Zar je, za razliku od Jugoslavije, nacionalno svojstvo Mađara da, dok Jugoslaveni znaju temeljito pomesti, mi, ako pómetemo, ostavimo polovinu smeća u našoj kući? (smeh, pljesak). Hoćemo da stvorimo novu mađarsku dušu, nov mađarski duh namjesto onoga što je bio, (burni oduševljeni pljesak). I kad budemo malo naučili u Titovoj školi, kako se pravi demokracija — (burni, oduševljeni pljesak) — onda ćemo saznati...« (Strana 137).

Moglo bi se nastaviti sa citatima bez kraja, i ne samo iz službenog zapisnika Trećeg kongresa mađarske Kompartije, nego iz svih naprednih mađarskih novina, iz svih govora, brošura, knjiga naših mađarskih drugova. Sve dotle dok iznenada Jugoslavija kao da je nestala čak je i ime Jugoslavije stavljeno na indeks u Mađarskoj. Nastala je ledena šutnja. Janoš Kerekeš možda to nije ni primjetio. Ali kada se nakon te čudnovate šutnje odjednom opet govorilo i pisalo o Jugoslaviji u Mađarskoj, u Janošu Kerekešu budile su se uspomene: ne tako davno on je već čuo takve radio-emisije kao sada. Ne tako davno, on je već čitao takve članke i takve vijesti... Janoš Kerekeš je prepoznao riječnik koji je došao ponovo u upotrebu u Mađarskoj, kada se govori o Jugoslaviji. Točno taj isti riječnik. Kroz dvadeset i pet godina su Hortijeva radiostanica, Hortijeve novine na isti način, istim riječima, istom intonacijom govorili i pisali o rukovodiocima Sovjetskog Saveza, kao što sada govore i pišu o rukovodiocima Jugoslavije. U kući Janoša Kerekeša možda se još mogu naći neke mađarske novine od prije rata ili za vrijeme rata. Janoš Kerekeš bi se mogao zabavljati na taj način, da uzme jedne od tih starih novina, uzme škare, izreže članak o Sovjetskom Savezu i svugdje gdje stoji SSSR, upiše FNRJ i gdje stoji ime Staljina, Molotova, upiše ime Tita, Rankovića, Kardelja ili Đilasa. Nakon toga da uzme u ruku neke današnje mađarske novine i izreže članak napisan o Jugoslaviji. Niko neće pogoditi koji je članak iz Hortijevog vremena, koji je napisan danas.

Meni je jasno da pretjerujem i to utoliko, što dok su postojali normalni diplomatski odnosi između SSSR-a i Hortijeve Mađarske, Hortijev službeni propagandni aparat nije dozvolio sebi da se tako direktno, tako bestidno baca blatom na najodgovornije rukovodioce Sovjetskog Saveza. Hortijev službeni propagandni aparat se samo za vrijeme rata usudio tako otvoreno napadati i klevetati Sovjetski Savez, kao što se to danas radi u Mađarskoj prema savezničkoj FNRJ i njenim rukovodiocima.

Šta misle o tome narodi Jugoslavije, to je jasno. Jasno je i to, da je u našim srcima i u našoj svijesti toliko čvrsto usađeno nekoliko svijetlih imena, da onaj koji pokuša baciti blato na njih, ne postiže ništa drugo nego da sam sebe uprlja. Ali šta misli Janoš Kerekeš? Šta misli on o svemu tome?

Bio je veliki uspjeh naših mađarskih drugova, kada je Janoš Kerekeš počeo vjerovati da postoji politika koja je zaista narodna, to jest politika koja se zasniva na poštenoj, nerazružívoj bratskoj suradnji među slobodnim narodima. Bio je još veći uspjeh naših mađarskih drugova, kada se Janoš Kerekeš počeo stidjeti svega toga što je prije mislio, želio i učinio.

A sada? Sada se Janoš Kerekeš zbunjeno pita: kako je to, da mu rukovodioci mađarske demokracije sasvim suprotno govore danas nego što su govorili do jučerašnjeg dana o Jugoslaviji? I on mora neminovno doći do zaključka da mu lažu. Ili su jučer lagali, ili lažu danas. Ako je bila istina što su mu govorili do jučer o neviđenoj borbi naroda Jugoslavije, o Jugoslaviji, o Maršalu Titu, onda je laž što oni kažu danas.

Mađarski drugovi su uspjeli da Janoš Kerekeš krene novim putem, a sada oni sami ruše ono što su postigli u preobražaju Janoša Kerekeša. Kažu mu da Jugoslavija i u Jugoslaviji ništa, baš ništa ne valja. To, znači, da Janoš Kerekeš, onaj nekadašnji, nije ni bio toliko na krivom putu, kada je »s mađarske visine« gledao na te jugoslovenske megalomane koji su se suprotstavili i te još kako čitavoj »evropskoj tvrđavi Hitlera. Kada rukovodioci mađarske demokracije kažu Janošu Kerekešu da je Mađarska uzor a Jugoslavija »trockistička«, »buharinistička«, »imperijalistička«, »nacionalistička«, — sve te strane riječi malo zanimaju Janoša Kerekeša, za njega se čini da sve to opravdava raniju mađarsku politiku, pošto rukovodioci mađarske demokracije traže još pogrdnije izraze, kada govore o Jugoslaviji i o herojima te Jugoslavije.

Mađarski rukovodioci nemaju obzira prema javnom mnijenju u Jugoslaviji. Oni su mišljenja da moraju tako postupati kad je riječ o Jugoslaviji. Uloga koju su sebi dodijelili nije zavidna. Kad bi mađarski rukovodioci bili manje sigurni da nikakva sila ne može i neće moći pokolebati Jugoslaviju u svojoj vjernosti prema ideji i principima socijalizma, prema Sovjetskom Savezu i prema međunarodnom oslobodilačkom i radničkom pokretu, oni bi bili oprezniji, taktičniji u ispunjavanju svoje nezavidne uloge. Ali čovjek bi mislio, da bi mađarski drugovi morali imati obzira prema Janošu Kerekešu prema onom starom Janošu Kerekešu koga su bacili nazad u doskorašnji šovinizam i megalomaniju.

Kad sam 1947 bio u Mađarskoj, prvi put nakon dvadeset i šest godina emigracije, bio sam u Kebanji u jednoj tvornici i govorio sam radnicima o novoj Jugoslaviji i o bratstvu oslobođenog mađarskg naroda sa narodima Jugoslavije. Mene su do suza dirnule ovacije kojima su mađarski radnici pozdravili svaku riječ o Titovoj Jugoslaviji. Vidio sam novoga Janoša Kerekeša. Taj novi Janoš Kerekeš misli, razmišlja, sudi i zna i danas razlikovati laž od istine. Da postoji taj novi Janoš Kerekeš, to je sigurno zasluga naših mađarskih drugova, koji su danas rukovodioci mađarske demokracije. Oni neće uspjeti da razruše vlastito djelo.

Ervin ŠINKO

*) A magyar kommunistak III kongresz szusának jegyzökönyve, Szikra kiadás, Budapest 1946 Str. 63.

Ecclesia militans

Crtež Onorea Domijea

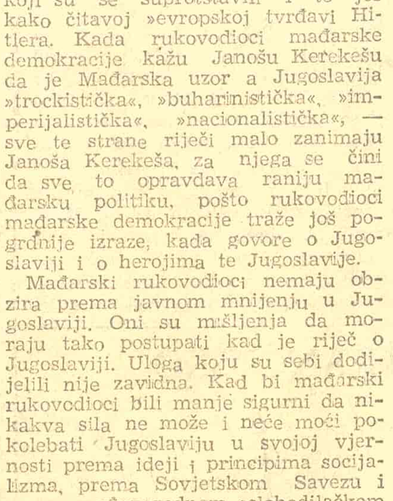

Onore Domije: **Evropa nad upaljenom bombom**

POVODOM SEDAMDESETOGODIŠNJICE SMRTI

Onore Domije — umetnik i borac

Još uvek mnogi ljudi za ime Domijea (Honoré Daumier) vezuju jedino pojam velikog crtača, karikaturiste. Istina Domije je litografiju uzdigao na nivo umetnosti narodnih masa. Ali, i kao slikar on je rekao čovečanstvu mnogo dotle neizrečenoga.

Kao crtač i slikar Domije je ujedinjavao političku misao umetnosti sa dubokom snagom izražaja. Kao niko ranije, prikazao je mnogostruko lice četvrtog staleža, lice pariskog proletarijata. Doduše, sredinom prošlog veka, kada je radnička klasa iz spontanih utopističkih pokreta izbila na veliki internacionalni put naučnog socijalizma, mnogi umetnici okrenuli su se proletarijatu. Istaknuti slikar Mile (Millet) prikazuje seoski proletarijat, koji, doduše, u znoju lica ali i u predanosti sudbini i smirenosti obavlja svoj rad. A i proleterski likovi belgiskog vajara Konstantina Meniea (Mannier), kraj sve realističke snage, nose otisak idealiziranja. A Domije, u monumentalnoj jednostavnosti i realističkoj jasnoći, crta radom iznurene i nepravičnošću ugnjetene no ipak uzdizanja i borbe željne likove pariskog naroda.

Domije je nacrtao oko četiri hiljade litografija. Svaka od njih obišla je celi Paris, unoseći svoju kritičku misao u kuće naroda. One su pola stoleća odražavale tok francuske istorije. Bile su više od duhovitih komentara. Oštrinom humora i umetničkom snagom uobličavanja, Domije je uticao na tok istorije.

Crtač i političar, Domije je formulisao misli koje političari još nisu izgovarali. Ministar Tjer je sa zebnjom očekivao svaki nov broj »Karikature«, a kralj je drhtao pred umetnikovom olovkom. Nepravične sudije, potkupljivi tužioci, brutalni eksploatatori, lažljivi članovi parlamenta, kupljena štampa, osećali su da ih skroz proziru rentgenske oči Domijea. Čitavo avetinjsko društvo restauracije, julsko kraljevstvo i drugo carstvo osećali su se uhvaćeni, obnaženi i osuđeni.

Domije nije pasivni posmatrač i njegove karikature ne izazivaju nevini smeh samozadovoljnog spokojstva. Njegov smeh je pun revolucionarne snage, pun gorke, preteće kritike, on je poziv na borbu. Nijedan publicist njegovog doba ne može se pohvaliti da je u tolikoj meri uticao. Vladajuća klasa je to vrlo brzo uvidela.

Godine 1832 Domije je osuđen na šest meseci zatvora. Pokušali su da ga time učine savitljivijim. Slika zbog koje je Domije osuđen nosila je naziv »Gargantua«. Izišla je u »Karikaturi« i prikazivala je jednu perikom ukrašenu ličnost koja je imala daleke sličnosti sa kraljem Lujom Filipom. Ta ličnost sedi na prestolu u ceremonijalnom ornatu. Duga daska vodi sa poda do usta toga kralja Gargantue, a sićušne figure, u ruhu senatora, poslanika i ministara, uzlaze i silaze sa jednim zadatkom: da u usta svoga gospodara ubacuju zlatnike. Gargantua vidljivo preživa i spušta za sobom lavinu ordena, diploma, maršalskih palica, ministarskih portfelja i sinekura, koje prisutni sa strahopoštovanjem prihvataju.

Otkuda potiče sve bogatstvo kojim se nagrađuju dvorani, kurtizane i ostali paraziti?

U uglu crteža prikazani su siromasi, koji jedu suvi hleb, proleteri, koji kroz eksploataciju i visoke poreze zasićuju proždrljivost Gargantue.

Zatvor nije ublažio Domijeovu satiru. Novi ciklus, snažne političke agresivnosti, učinio je kralja Luja Filipa junakom smeha. Cela Francuska smejala se velikoj kruški, koja je postala simbolična slika kralja.

Ali i tragične događaje tih godina Domije je ovekovečio kao niko drugi. S umetničkim intenzitetom i strašću punom optužbi, Domije je prikazao po koji u ulici Transnonen. Taj crtež, koji prikazuje jednu pobijenu proleter sku porodicu, nosi naslov »Po odlasku trupa iz radničke četvrti 15 aprila 1834 spasen je demokratski poredak«. Crtež je bio zaplenjen. Sačuvano je vrlo malo otisaka.

Godinu dana docnije objavio je svoj poznati crtež »Optuženi ima reč«. Niko ni pre ni posle njega nije dao takav dokumenat o klasnom pravosudu.

Pred sudijom, kome se, s obe strane, nalazi dugi niz porotnika, stoji optuženi. Usta su mu zapušena. Za ruke i noge drže ga besni likovi sudija i tužioca, tako da se optuženi ne može ni maći ni ijednu reč izgovoriti. Domije piše ispod slike: »Optuženi ima reč«.

Ta slika je slika formalne građanske demokratije, koja optuženome pri vidno daje pravo odbrane a u istini vladajuća klasa već ga je okovala i osudila. Jer, stvarno, u drugom planu slike, već stoji dželat sa sekirom i čeka žrtvu.

Ubrzo po tom, doneti su novi pooštreni zakoni protiv slobode štampe. Domijeu nije više bio dozvoljen onaj snažni otvoreni ton protiv režima. Tako su nastali ciklusi koji u »Karikaturi« i »Šarivariu« porugom i mudrošću kritički osvetljavaju mnogostrani društveni život pun suprotnosti. To su crteži koji šibaju poroke građanskog društva: obožavanje novca, želju za špekulacijama, nemilosrdnost i dvoličnost, obožavanje vlasti i licemerstvo. Domije je razgolićavao lažni buržoaski moral i parolu kralja građanina Luja Filipa, koji je i sam bio berzanski špekulant. Umetnik-kritičar izvrgao je ruglu krunisanog mešetara koji je bacio parolu »Bogatite se!«

Ali Domijeova umetnost nije samo bič. Ona je puna toplote i snage bratske ljubavi za malog čoveka, koji živi i radi u mračnom spletu ulica, u noćnoj usamljenosti pariskih predgrađa, na pijacama i u radionicama. Domije je svedok jednog dotle neizraženog a uskovitlanog života narodnih masa. On prikazuje tragiku iza grimase klauna, akrobata, koji sa stolicom ili ćilimom uvek lebdi na grani survavanja, tragiku prosjaka i onih koji su bez krova nad glavom.

Velika serija litografija o intimnom životu buržoazije, o braku i politici, o pravosuđu, ratu i pozorištu, odražava, epski i monumentalno, društvenu stvarnost Francuske na sredini prošlog veka. Po zamahu i mnogostranosti, to delo se može uporediti jedino sa Balzakovom »Ljudskom komedijom«.

Revolucija od 1848 dala je snažnog impulsa njegovoj umetnosti. On crta slobodnim dinamičkim linijama, sa dubokom neposrednošću i umetničkom snagom.

Ali se Domije ne uzdiže na nivo majstorstva Rembranta i Goje jedino kao crtač. Slikar Domije, za života jedva poznat i još manje priznat, stvorio je slike koje spadaju u najbolja dela francuskog slikarstva. Ne zna se mnogo o njegovim počecima i godinama učenja na putu u slikarstvo. Slikao je u drugoj polovini XIX veka, u vremenu između Koroa i Barbizonske škole na jednoj strani i osnivanja škole impresionista na drugoj strani. Van sumnje je da je u Luvru kopirao stare majstore. Ali već njegove prve slike pokazuju zrelinu i majstorstvo. On ima dinamiku i intenzitet romantike. Jako akcentiranje, žive linije, jarke boje bliske istini oduševile su zato Delakroa-a. Ali novo je monumentalnost, nova je univerzalnost tih slika, u kojima pulsira neprolazan doživljaj u savremenom ruhu.

Kod Domijea nema naturalističkih pojedinosti. Detalji su rastopljeni u srebrnastoj mesečini njegovih jasnih širokih poteza i u tmini njegovih zelenkasto-ljubičastih i sivo-plavih senki.

Kada su mu uplašene redakcije, u doba obnovljenog carstva, počele davati sve manje posla pokušavao je Domije uzaludno da živi od svoga slikarstva. Nije imao mogućnosti da drži modele. A nisu mu ni bili potrebni. Imao je sposobnost da u sećanju sačuva utiske i doživljaje. Ono što je video sa prozora svoje mansarde na Ke d'Anžu, ono što je sagledao na svojim šetnjama kroz veliki grad: pralje i vodonoše, male prodavce pred knjižarskim tezgama, celi mnogostruki životni scenario velikoga grada — Sve je to ostajalo živo u sećanju i fantaziji i uobličavalo se u dubokom realizmu.

Nešto od naglašenih kontura litografije ostalo je u njegovom slikarstvu. Duboke senke, briljantno svetlo, brzo i sigurno nabačeno, još ispunjeno snažnom strujom koja je umetnika osvojila.

Godine 1878 u galeriji Diran-Riel prvi put je prikazano Domijeovo slikarsko delo. Viktor Igo se primio patronata na izložbi. Izložba nije donela očekivani uspeh. Tek nešto malo umetnika shvatilo je vrednost dela.

Šarl Bodler (Charles Baudelaire) je desetak godina ranije oduševljeno pisao: »Govoriću vam sada o jednom od najznačajnijih ljudi, ne kažem samo karikature, već moderne umetnosti uopšte. O jednom čoveku koji je svakog jutra zabavljao parisko stanovništvo, koji je svakog dana zadovoljavao potrebe publike za veselošću i davao joj hranu. Buržoa, poslovni čovek, mladić iz naroda, žena, smeju se i često prolaze (nezahvalni) ne zapažajući ime. Dosada su jedino umetnici shvatili koliko je ozbiljnoga u tome i da je to uistini materijal za studiju. Pogodićete da je reč o Domijeu«.

Neshvaćen kao slikar, kao crtač proganjan od cenzure, Domije, koji ulazi u godine, živi u usamljenosti i bedi. Koro i jedan krug prijatelja kupuju mu jednu kućicu u Valmondoa. Skoro slep, umire 1879 u sedamdesetdrugoj godini života. Sahranjen je na groblju Per Lašez, u blizini svojih prijatelja Koroa i Dobinjia.

Njegov prijatelj Karža održao je posmrtni govor. Pričao je kako su se Domije i on jedne večeri peli starim ulicama Monmartra, pored kuća iz kojih je kapala beda. Domijeova ruka stegnu njegovu mišicu i Domije vrlo tiho reče: »Mi imamo umetnost koja nam daje utehu. Mi. A šta imaju oni, ovi nesrećnici?« Ta duboka povezanost za izgnanima koje kapitalizam eksploatiše prožima celo Domijeovo delo. On je uvek bio na strani naroda. Kada mu je buržoazija ponudila orden Legije časti, odbio je na svoj skromni i tihi način.

Nema velikih umetničkih dela koja nisu istovremeno i poslanice svoga doba. Ukoliko neko delo ima dubljeg korena u svojoj epohi, utoliko će je potpunije nadživeti. Baš zbog toga što je Domije bio tako čvrsto povezan sa ljudima, njihovim borbama i problemima, i danas kada se sedamdeseti put odbraja dan njegove smrti, aktuelan je, i u našoj epohi deluje skoro kao uzor. Veliki talenat, snaga umetničkog izraza, spojena sa revolucionarnom svešću masa, daju njegovom delu pečat majstorskog realizma. Zato je Domije veliki kritičar društva, slikar naroda.

O. BIHALJI-MERIN

ENGLESKA

Nova studija o Goji

Engleski umetnički kritičar i teoretičar F. D. Klingender nedavno je objavio knjigu »Goja i demokratska tradicija«, u kojoj je prikazan život i rad velikog španskog slikara i osvetljena epoha u kojoj je Goja stvarao. Studiju dopunjuju odlične reprodukcije Gojinih slika.

JUGOSLOVENSKO DRAMSKO POZORIŠTE

Marin Držić: „DUNDO MAROJE"

Da je Marin Držić, u XVI veku kad se javlja, pre Šekspira i Molijera, pisao na francuskom, engleskom ili talijanskom jeziku, neke od njegovih komedija, i među njima baš »Dundo Maroje« imale bi svetsku slavu i danas bi se ubrajale u klasična dramska dela ranijih vremena. Ovako, pisane jednim zabačenim i od širokoga sveta izoliranim »skjavonskim« jezikom, one su ostale strogo zatvorene u granicama jezika na kome su i postale. Pa i u tim granicama životarile su četiri stotine godina nedovoljno ocenjene u merama svoje prave vrednosti.

O Marinu Držiću se mnogo pisalo. Ali je njegovo delo bilo rasmatrano uglavnom ili u svetlosti filološke kritike, koja se ponajviše trošila u naporima da izvrši pravilnu procenu rukopisa velikog hrvatskog i dubrovačkog komediografa i da ih jezički osmotri i oceni, ili komparativno, u upoređivanjima njegovih komedija sa talijanskom i latinskom komedijom, da bi im se našli inspirativni potsticaji i sadržajni izvori, i da bi se odredilo kome od tipova renesansne komedije najviše odgovaraju. Ne potcenjujući sav ovaj istraživački trud, preko koga se došlo do mnogih korisnih saznanja o Držiću i njegovoj komediji, mora se konstatovati da je sve do naših dana, tako reći, Marin Držić ostao literarno nepotpuno proučen i škrto ocenjen. I može se upravo reći da se tek danas otkriva prava vrednost Držićeve komedije, njen najviši i najtrajniji kvalitet, koji bi bio u realizmu njenog sadržaja. Tim realizmom, koji izvire iz lične opservacije u sopstvenome životnome krugu i koji se kazuje bez mnogo ustručavanja, Marin Držić se odvaja od latinske i talijanske komediografije i od njih osamostaljuje, njime on postaje duboko originalan, svoj i naš, i veliki upravo onako kao što se merom realizma određuje svaka prava i znamenita vrednost u literaturi i umetnosti uopšte.

U komediji »Dundo Maroje« Marin Držić je tu meru realizma najpotpunije postigao. Čitava sadržina »Dunda Maroja« je izrasla iz stvarnosti Dubrovnika onoga vremena. Iako se komedija događa u Rimu, skoro svaki lik u njoj, svaki gest i svaka reč, svaki pokret i čin, svi sukobi i svi motivi iz kojih oni izviru, vezuju se za Dubrovnik, izraz su njegove stvarnosti, nose njegov kolorit, njegovu tipičnost, kazuju i tumače život i životne prilike tog našeg najblistavijeg renesansnog grada. Štaviše, čitav taj dubrovački splet lica i zbivanja, prenesen u Rim i njemu kontrastno postavljen, dobija u živopisnosti i u reljefu, još dublje se realističkim oseća. Komika situacija se u takvom zapletu potencira, postaje izrazitija i efektnija, i jasnije se uočava kao izvesno otkrivanje nekih naličja same dubrovačke stvarnosti.

Realizam u komedijama Marina Držića je ranije ili ostajao nezapažen, ili se pokazivala tendencija da mu se obori rang. Uočavanje stvarnosti okom komediografa, koje je on nesumnjivo imao, i njeno izobličavanje komikom smatralo se nekad prostim zabavljačkim poslom, tako da je Marin Držić najčešće bio ocenjivan kao spretan šaljivdžija, koji sa dosta duha, ali ne birajući mnogo sredstva, i spuštajući se pokatkad i do nepristojnosti, ume da načini komični zaplet i da nasmeje publiku. Njegov komični sadržaj gledan je uglavnom kao vešto i uspelo prenošenje frivolnih renesansnih komediografskih procedura, dakle kao ne sasvim originalna materija, ili se smatrao izrazom izvesne neozbiljnosti i površnosti kojoj su mnogi proučavaoci Marina Držića nalazili podloge već u samoj njegovoj biografiji. Ovaj klerik sa raspopskim mentalitetom i postupcima u životu, nikad nije dobio puno oproštenje od tradicionalne građanske kritike, naročito one koja se katolički inspirisala. I zato se realizmu Marina Držića, davanju kroz komiku motiva stvarnosti njegova vremena i sredine, skoro u potpunosti poricao svaki kritički značaj, svaka satirična tendencija.

Međutim nema prave, velike komedije koja ne bi bila, ma u kome obliku i u ma kojoj meri i izvesna kritika društva, vremena i čoveka u njima, koja, prema tome, ne bi, makar i na potajnoj žici, satirično zatreperila. Da li se što kritički kazuje i da li što satirično treperi u Držićevom »Dundu Maroju«? Zad Držić ne uspeva da kroz puna dva sata izvrgava ruglu jednog bogatog dubrovačkog trgovca, kome se od srca i u lice nasmejao pozorišni gledalac još pre četiri stotine godina? Ko je taj Dundo Maroje, taj bogati dubrovački trgovac koji za sinom raspusnikom traga po čitavome Rimu? Je li to neki slučajni lik, kakva čudna, nastrana i usamljena dubrovačka prilika, koju pisac živopisno i zabavno radi ovde komično uobličava, ili možda i manje još od toga, neka iz gole piščeve fantazije proizišla kreatura kojom on želi da nasmeje publiku kao što se deca zasmejavaju klaunovskim lutkama? Ni jedno, ni drugo, zacelo. Dundo Maroje je jedan delić trgovačkog Dubrovnika, jedan član njegovog trgovačkog staleža, jedan od pretstavnika gornjeg, ekonomski i društveno vlasničkog sloja dubrovačke trgovačke republike, dakle, jedan njen znak i karakter. Prema tome, Marin Držić u ovoj svojoj komediji zauzima i izvestan stav prema tom društvenom karakteru i stavlja ga, kroz potsmeh, pod izvesnu kritiku. Preko Dunda Maroja, Marin Držić otkriva naličje trgovačkog Dubrovnika, pronalazeći mu u smešnom obliku negativne odlike.

Dundo Maroje je, ma kako bio komično šaržiran, ustvari nosilac velikog motiva vremena, jedan od nezasitih u osvajanju novca, oličenje one požude i gramzivosti za novcem, onog obožavanja novca, one strasti za bogatstvom kojima se doista karakteriše epoha rascvata trgovine u gradovima. On je, idući za tim motivom, poslao sina u Italiju, da na novoj pijaci proširi njegovo polje zarađivanja. A kad mu se sin odmetnuo i stao za svoje lično zadovoljstvo rasipati očevo bogatstvo, Dundo Maroje sav izgara u novčanoj groznici, izbezumljeno trčeći za svojim parama. Marin Držić postavlja u ovoj komediji svoj odnos prema novcu i bogatstvu, iz koga isto tako izbija izvesna kritika na društvena stanja vremena, čiju potčinjenost novcu pisac razgovorno podvrgava čak i nekom skoro satiričnom potsmehu. On to ropstvo novcu vidi bezmalo već kao ljudsko zlo i gotov je da poželi jedno društveno stanje u kome se ne bi čovek mučio pod opsesijom svojine i imanja. U tom pogledu njegov prolog komediji je izvanredno karakterističan po onim nekolikim sanjarskim rečenicama o zemlji gde »ne ima imena »moje« i »tvoje«, ma je sve općeno svijeh« i gde ljudi »srce nose prid očima, da svak vidi njih dobre misli«.

Ali Držićev stav prema novcu i bogatstvu nije određen samo ovim utopiskim sanjarenjem, već i nedvosmislenim suprotstavljanjem bogatstvu kao privilegiji. Dundo Maroje je pretstavnik bogatoga staleža, koji je takav već privilegisan. Vlastelin ili patricij, on je pre svega bogati trgovac koji kao da već ima društvenu sankciju na pravo bogastva i koji se vlasnički superiorno odnosi prema nižoj društvenoj okolini. Marin Držić se na jedan izvestan način oponira tome njegovom pravu i kao da bi hteo da postavi tezu da se ono mora proširiti. U tome pogledu izvanredno zanimljivu funkciju u njegovoj komediji ima ona falanga slugu i sluškinja koji se, u raznim vidovima, jate i vrzmaju oko Dunda Maroja. Sluga se ovde, u izvesnom smislu može gledati i kao neka vrsta šablona, kao tip sluge ili sluškinje koji se, nasleđen još od Plauta, odomaćio u renesansnoj komediji, od koje je Držić mnogo šta naučio, a ponešto i uzimao. Ali sve te sluge i sluškinje oko Dunda Maroja postaju i po sebi značajan element u sadržaju ne samo svojim tipičnim lokalnim, nacionalnim koloritom, već i društvenim stavom koji u komediji zauzimaju.

Počevši od Tripčeta iz Kotora i Bokčila, pa preko Petrunjele i Popive do Pometa — da pomenemo samo najvažnije — svi su oni ovde u revandikacijama, svaki od njih nešto traži i zahteva, na nešto više i dalje polaže pravo, svaki već oseća svoju ličnost i teži da je afirmiše. Svi oni su rukovođeni nekim dubokim nagonskim motivom gladi, koja ih sve muči i u osnovnom i u prenosnom smislu reči, i koju bi oni da utole u oba ta smisla. Ako kod Bokčila preovlađuje neodoljiva potreba da se bukvalno najede kod škrtoga bogataša koji mu to osnovno pravo osporava, Pomet svoju glad proteže daleko šire i više i pretvara je u neku vrstu želje da se uzdigne do moći, do bogatstva, čak do vlasti. Pomet je doista sav ubuzet nekom sudbinskom igrom sa Fortunom, koja je, sa rogom izobilja iz koga rasipa bogatstvo, već bila postala veliki simbol vremena. Pomet gleda na visoko, on oseća u sebi sposobnost i snage, a sa tim i pravo da se izjednači sa bogatima, da i sam postane »gospodar i kralj« u nekom svom ličnom carstvu, i da tako sebe podigne za čitav jedan društveni stupanj. On je na putu da se pretvori u trgovca i ima u sebi one pustolovne smelosti, tako karakteristične za renesansno ekonomsko prosperiranje, da se u tom smislu ponese sa sudbinom. Takav, Pomet je stariji brat Figaroa, koji će dve stotine godine iza njega, iz položaja sluge, revolucionarno zapretiti svome feudalnom gospodaru.

Eto na koji način Marin Držić kroz svoju doista realistički živu i sočnu komediju »Dundo Maroje« prebacuje meru šaljivdžije i zabavljača kako se na njega nekada gledalo, i postaje kritičar i slikar svoga vremena i društva, kojima ume i oštro, čak i satirično da se potsmehne.

Ali nije težište ove komedije, kao ni čitavog komediografskog rada Marina Držića, samo u ovim njegovim društveno-kritičkim određenjima prema stvarnosti. Ono što je ne manje značajna draž njegovih komedija, i po čemu još ih mi danas prosuđujemo kao divotni, a progresivni literarni sadržaj naš iz XVI veka, bio bi onaj njihovo visoko poletni renesansni kvalitet. Kroz Držićeve komedije doista progovara jedno novo, oslobođenje osećanje života i njegovih vrednosti, u njima dejstvuje jedno razigrano rasterećenje od mračnih pritisaka prošlosti, one su sve ukupno izraz jednog potpuno novog, razvedrenog, humaniziranog, ljudski, ovozemaljski ovaploćenog nazora na svet i život. U tom pogledu, za Marina Držića se doista može reći da je jedan od najblistavijih renesansnih pisaca koje znamo.

Pisac od duha, od neiscrpnog komediografskog nerva, sav renesansno poletan, vitalan, slobodan, pa i pomalo raspojasan, on je svoje komedije, i među njima naročito »Dunda Maroja«, ispunio živim, vedrim, zabavnim, zavodljivim sadržajem, koji osvaja i krepi gledaoca. Takav, on danas sa pozornice deluje kao pravo otkrovenje. Njegova komedija se oseća našom, i pisac u njoj se oseća svojim u odnosu na ljude i situacije koje prikazuje. »Dundo Maroje« odiše našom atmosferom, u njoj se posredno doživljuje čak i jedno osećanje ako ne baš pravog rodoljublja, ali ono svakako izvesnog zavičajnog domoljublja. Na mene je, na primer, doista dirljivo delovao motiv »našijenaca« u ovoj komediji, naših ljudi u stranome svetu, gde se svaki susret sa zavičajnim čovekom pozdravlja neposrednim i iskrenim poklicima radosti i olakšanja, i gde se svi ti »našijenci« grčevito drže jedan drugoga, kao posebni mali svet u velikome, sa svim sukobima između sebe samih od kojih komedija i živi.

»Dundo Maroje«, da bi se danas mogao prikazati, morao je da pretrpi dve prethodne operacije. Trebalo je pre svega, vrlo opširan i prilično razvučen originalni tekst komedije sažeti, načiniti ga elastičnijim za savremenu pozornicu, dati mu okruglinu i ravninu u razvoju radnje, koje su u XVI veku prilično nemarno obrađivane. Trebalo je, zatim, dopisati i kraj komediji, pošto nam je ona ostala bez originalnog završetka. Oba ta posla je izvršio, uglavnom sa uspehom Marko Fotez. On je širinu komedije sveo na moguću praktičnu meru, ne menjajući ništa u samoj biti komedije niti što sâm unutra dopisujući, on je neka lica otklonio, neke scene izostavio, ili skratio, ovde-onde nešto malo menjao u rasporedu samih scena, ali ne ogrešujući se uglavnom o duh dela. Najznačajnija izmena je što je lik sluge Tripčeta iz Kotora spojio sa Pometom, davši ovome kotorski kolorit, i načinivši ga tako živopisnijim. Pomet je možda na ovaj način dobio malo u težini i u značaju, dakle kao tip i karakter potenciran je u izvesnoi meri, ali nije time nimalo iskrivljen. Mogao bi se možda diskutovati način kako je Fotez završio Držićevu komediju. Ali mu se ni tu ne bi imalo ništa zameriti u pogledu vernosti tekstu i sadržaju same komedije, već bi se pre moglo reći da je finale dat sa nedovoljno mašte. Držićeva razigrana fantazija dopustila bi da se i završetak zamisli nešto manje banalnim nego što je.

Jugoslovensko dramsko pozorište je prikazom »Dunda Maroja« obeležilo vrlo dobar datum u svojoj mladoj istoriji. Ne bi bilo preterano reći da je ovom komedijom postiglo svoj najbolji dosadašnji rezultat. Sama materija komedije u punoj meri odgovara prirodi, temperamentu i naklonostima reditelja (Bojan Stupica). Ova komedija, sa mnogo renesansnih elemenata slobode i razigranosti, dala mu je mogućnosti da svoje sklonosti za pokret, dinamiku, spoljni efekt i impresivni prizor, primeni bez vidne štete po sadržinu, koja se već sama po sebi, suštastveno, ne otima takvom tretmanu. Ali se mora priznati da je Stupica u ovom slučaju, koji ga je mogao povući i u ekstravaganciju, prilično poštovao i meru, tako da izvanredno živi tempo igre, njena neprekinuta dinamika, ne prelazi u kolovitlac i pomamu kretanja. Reditelj je umeo da poveže sve glumce jednim stilom igre, tako da je ritam ostajao od početka do kraja ujednačen. Prikaz je na ovaj način dobio u ekspresiji, ali nije zakoračavao i u ekspresionizam. Pod ovim pozitivnim utiskom još potpunije bi se ostalo, da nisu pomalo smetali neki sasvim izlišni i u celini prikaza i prilično neskladni detalji (ptica-serenada, Bekčilo kao kokot na motci, Dundo Maroje u bunaru). Ako bi još šta trebalo navesti što je smetalo moglo bi se ukazati na dekor: teretan i nedovoljno tipičan.

»Dundo Maroje« je pružio nekoliko izvesnih glumačkih ostvarenja. Lik Dunda Maroja oživeo je **K. Bulić** sa mnogo takta, ukusa, tražene i dobro nađene mere da tip ovog bogatog srebroljupca ne pretvori u karikaturu, a igru u lakrdiju. Imao je najbolji lokalni kolorit reči. **J. Laurenčić** kao Pomet nesumnjivo je raspolagao onim figaroovskim dahom, koji je u ovoj ulozi doista anticipiran. Pometova reč bila je u punoj meri reč sluge koji se laktovima bori za više društveno pravo, a gest živ i okretan kao u svakoga ko na životnome ringu treba da izbegava udarce, ne mogući još da ih daje. Njegov suparnik Popiva **(Ž. Mitrović)** je sa upadljivom elastičnošću oscilirao između šereta i lopova, između harlekina i provalnika. Mislim da je izvesna mala omaška u režiskoj koncepciji uloge što mu je naročito podvučen onaj prvi karakter. Sluga Bokčilo, koji je najviše obeležen lokalnim reljefom, prost, sirov, ali ipak prepreden i smeo u zahtevima, dobio je u **D. Dubajiću** ingenioznog tumača. Ova uloga je sva vrcala od blistavh efekata kojima ju je glumac uobličavao, sva je bila sagrađena, sklopljena od bezbroj živih, karakterističnih, tipičnih podataka, pa možda čak pomalo njima i preopterećena. **Mira Stupica** je u Petrunjeli dala tako razigran tip nestašne i lukave sluškinje, sa toliko prirodne neobuzdanosti, da se u trenucima činilo da se zatvorene granice scene proširuju i da taj živi, vedri lik vibrira u slobodnome prostoru. Krupna mera njenoga talenta ovde se osetila bez ijedne senke koja bi bila izazvana željom za efektom. Mladi **J. Dijaković**, u ulozi Mara Marojevog, delovao je intenzivnim šarmom mladosti i svežine, kojima je uglavnom pokrivao nedostatak rutine da se snađe u jednoj od najbezbojnijih i najviše konvencionalno datih figura u ovoj komediji.

Hteo bih posebno da istaknem ostvarenje **V. Starčića** u ulozi jevrejskoga zelenaša Sadia. I hteo bih u isti mah da podvučem koji ogroman značaj može da ima i epizodna uloga, kad je u rukama talentovanog glumca i savesnog pozorišnog poslenika. Starčić je ovom ulogom dao jednu od svojih najboljih kreacija, za mene čak i najbolju, načinivši je pravim i punovrednim glumačkim delom. To je jedna od onih uloga, jedno od onih ostvarenja na pozornici o kojima se može pisati posebno, i koje mogu i treba da budu povod za čitav mali esej o jednoj jedinoj ulozi i o značaju koji jedna dobra uloga može imati u celini komada. Starčić je u liku Sadia postigao tako potpunu transformaciju, da u čitavoj toj ulozi nije bilo nijednog jedinog traga, ni u glasu ni u gestu, od onih tipičnih i fiksiranih znakova po kojima se jedan glumac uvek, i pod svakom maskom, može poznati. Osim toga, uloga je očigledan rezultat vrlo brižljive studije njenih karaktera i osobenosti, da je svakim svojim podatkom značila rezultat i uspeh.

I svi drugi u ansamblu koji je »Dunda Maroja« ostvario na sceni dali su maksimalne lične domete. To se osećalo i to je deistvovalo. Ko više, ko manje, alj uglavnom u jednoj visinskoj liniji, svi (**Rutić, Šerment, Paranos, V. Vasiljević, M. Veselinović, Klebšova** i dr.) mogu se s punim pravom smatrati zaslužnim za zavidan uspeh prikaza »Dunda Maroja«. Svi su doprineli da se ova naša pretstava može smatrati uzornom za naše pozorišne prilike, ali i od vrednosti koja se mirne duše može i drugima pokazati.

Milan BOGDANOVIĆ

Razgovor u Zooinstitutu

Odlomak iz poeme »Žena i život«

Ćute ribe u blagom letnjem sumraku,
usta im zatvorena sa sedam pečata,
oči gledaju ko da su bez vida,
same nemušte i prkosne tajne.
O, proniknuće te ćutljivice sjajne,
ribe sa Ohrida!

»Sad smo vi i ja same u institutu«,
šapće im istraživač — žena tiho,
»reci mi ti, rujopega ribo mala,
otkada tu korala nosiš nisku,
kakva si bila kad te je talas nihô
u pradavnu noć preistorisku?

Pitanja takva mene vazdan muče,
a vi znate predanja jezera i reka,
tajnu svakog peraja i krljušti,
iz voda jezerskih vi ste došle juče,
odgonetnite mi svoj život nemušti!«

A ribe kroz sumrak plove neme,
puni su tog ćutanja njinog kabineti,
nijedna njoj ne daje odgovora.
O, pronići tajnu ona mora, mora,
i stići meti!

»Hodi, mala ribo rujopega,
što vodom večeras svetlu budiš iskru,
pričaj mi kad ribe u jezeru rode,
reci mi mesta gde bacaju ikru,
tako ti daleke i neprežaljene
jezerske vode!

I ja ću tebi reći svoju tajnu:
kad u prozračje reke i jezera
sunca mladoga zarone strelice,
kad trava stane ponovo da tera,
bat se začuje vetrova južnjaka,
kad dođu selice,
biću majka.«

A ribe kroz sumrak plove neme,
usta zatvorena sa sedam pečata,
na očima staklaste leže mrene,
svetlucaju krljušti pune zlata.
O, biće i te nauke tajne
raspečaćene!

»Život je lep i kada je tajna«,
opet ribama tiho veli žena,
»ali je još lepši kada mu znaš smera,
kad u dno sagledaš zemlje i jezera,
ispitaš sve od ribe do semena.

Ja bih, malena ribo rujopega,
da mi jasna bude življenja lepota,
da saznam po kojim se zakonima menja.
Recite mi tajne jezerskog života,
u ime tog htenja!«

A ribe kroz suton plove neme,
I žena — istraživač namah zaćuti
trenut još ošlušne ptice iz granja
pa je opet radna obuze vatra,
prilazi mikroskopu puna pouzdanja,
i posmatra.

Pogled joj krljušti razgleda oprezno,
da se ništa ne bi otelo, skrilo,
žena opet misli naučnički trezno.
Još koji dan pa će spustiti ruku
na tajne samo bilo.

Desanka MAKSIMOVIĆ

DANTE

Automobil plaho žuri po tvrdoj cesti, zvrji između kamenitih bregova — raketa s dugim repom uskovitlane prašine.

Šofer je napregao pažnju, sportski spretno prelazi vododerine, rupčage i svladava zavijutke ne usporavajući brzinu. Podoficir do njega drži spreman automat i zirka zabrinuto na obje strane po obroncima.

A pukovnik sjedi još uvijek s mnogo dostojanstva, uspravljen, prosijed, sa zlatnim naočarima.

Sunce prilično grije i vruć zrak zapahnjuje sa strana, od ugrijane ceste i kamenja. Cesta vijuga kao bijesna zmija; sad se popela nad trnovitu provaliju, sad se provlači kroz zubat klanac, pa se pruži po ravnoj goleti pod vedrim nebom i širokim obzorom. Pukovnik pažljivo proučava teren. Ne zna odakle će zapraskati: iza ovog grmlja na obronku, iza stijene na sedlu, iza ovih gomila na okuci, iza zubaca na goleti? S vremena na vrijeme udahne duboko, zaklopi oči iscrpljen neprestanom pažnjom, pa se opet trgne i nastavi da se boji. Uska cesta, bregovi s rijetkim grmovima smreke, more kamenja, zelena dražica, oni daleki lanci gora, mjesto su strašne i mile mašte.

On u ovakvim prilikama osjeća osobitu nježnost prema svojoj porodici. Vidi blagu sliku: kroz duboko zelenilo u parku vile kći Iče nosi plamen svoje žute kose, žena sjedi u hladu pod čempresom i šapće podnevnu molitvu, sin se vraća iz škole, ljubi majku u čelo; sve je obojeno tihom sjetom zbog tate koji je u ratu... A svakog časa, pod smrtonosnim zrnjem može da se prekopitne auto i njegovo tijelo da se slomi na oštrom kamenju u ponoru, jadno ljubljeno tijelo...

Možda bi pametnije bilo da je ostao na peru.

— Kako će se i kada sve ovo svršiti, dio mio!

A kako bi divno bilo provesti ovuda njih! Otvaraju se na sve strane neprestano novi vidici: sad poljice, sad šumica, pa golet plavkasta, topla, rječica, šarene hridine, more, otoci... Iče bi široko rastvorila plave oči, žena bi se privila uz njega. Otišli bi na rijeku, na splavove, ručali pod neprovidnim krošnjama jasenova. Posagrađivali bi vile od bijelog bračkog kamena ili onog zrnatog primoštenskog polumramora. Sa police prema otvorenom prozoru punom sunca i zelenila on dohvata knjige. Dante u ovom sivom kamenju prošaranom smrekama, borovim šumicama, čudesno lijepim grmljem mirte, gluša, planike, komore. Leopardi među čempresima i crnim borovima u maloj morskoj uvali, pod starim zidovima dvorca.

D'in su la vetta della torre antica,
passero solitario, alla campagna
cantando vai finche non muore il giorno;
ed erra l'armonia per questa valle.

Tamo se sivi na kamenitom platou prostrano tijelo fabrike aluminija, u kanjonu je električna centrala. Između stihova propusti nježnu fantaziju o nagradi za ratne zasluge — možda koja akcija...

Ali slavna kultura, veličina Italije sve bi oplemenila... Već se ponešto približio tome da piše studiju o uticaju talijanske kulture na ćud ljudi u kršu. Održant će niz predavanja na univerzi u Padovi...

Prebirući očima po stranama zamuti mu se oči od ganuća nad svojim dobrim namjerama prema svojoj porodici, dobroj, tihoj čeljadi — prema svim ljudima — zašto ne? I on je apelirao na dobrotu, na blagost svih ljudi.

Negdje daleko zareži mitraljez. Pukovnik se naježi.

Nasreću već su na domaku naselja. Već je tu stražarnica, oko nje tri bunkera, na cesti čvrsta brklja od debelih okovanih greda, bodljikava žica. Vojnici čak i njemu pregledaju dokumente, hladno ga pozdrave i propuste.

Sad mirnije gleda more, modro iznad zelene borove šume, maslinika i rđasto crvenih njiva.

Nešto dalje, pred kamenom kućicom, na uzvisini iznad puta, stajala je hrpa vojnika, na vratima i oko kuće razmještene jake straže, nekoliko oficira, dva automobila na cesti. Po držanju vojnika zaključi pukovnik da se dogodilo nešto značajno. Naredi šoferu da zaustavi kola i siđe radostan što je živ, što se može uspraviti slobodno u dostojanstvu profesora, književnika, kulturnog čovjeka, pukovnika.

— Što se dogodilo? — zapita mlada oficira koji je prišao kolima.

— Uhvatili smo grupu bandita — odgovore mu. — Ovdje su u kući.

Nasred jedine prizemne prostorije u kući stajala je čudna gomila oko koje su stajali stražari i vrzli se slobodni vojnici. Na betonskom podu bila su pobacana na hrpu, kao drva, jedno preko drugoga, tijela mladića.

Pohvatali su ih prije nego su uspjeli da se pridruže odredu, nenaoružane. Tukli su ih bičevima, žilama, drvenim toljagama presamićene preko kratka stola, pekli ih žeravicom i električnom strujom, probadali im bedre užarenim željeznim šipkama, vješali ih, čupali im nokte, izbijali zube, već kako kome, dijelom po fašističkom kodeksu, a dijelom improvizirano po vlastitom ukusu. Nisu mogli izvući nikakvih daljih podataka. Na koncu su im svezali ruke žicom i krvave, pune ožiljaka, modrica, rana, otečenih obraza, ruku, nogu, pobacali žive ovdje na hrpu prije nego dođe konačno naređenje.

Što su zapalili selo kraj kojega su ih uhvatili i ubili čobanina kraj ovaca i tri žene koje su branile svoju kuću, napominjemo usput.

Vojnici su ih namjerno izmiješali tako da se ne zna čiji je koji dio tijela, i toljagama i uperenim automatima prijetili im da se ne smiju micati.

Sa sunčanog predvraća, kroz velika vrata dopirao je od ceste miris prašine i benzina. Oni u gomili osjećali su miris svoje krvi, u ustima su osjećali krv, po tijelu hladnu ljigavu vlagu. I kako su svoje tijelo računali svjedokom snage svog duha, gotovo obijesno su razgovarali.

— Nemoj se micati jer češ uvrijediti pobjednike!

— Ako vi u sredini zaspete, opasno ćete tvrditi da se ne bojite!

Neki vojnici, od onih koji nisu bili u straži, samo su ih nijemo promatrali, neki se zabavljali podrugivanjem, a neki se razgovarali s njima familijarnim tonom kao da žele ublažiti strahotu njihova položaja.

Pukovnik zastane na vratima zapanjen. Potrudi se da razabere što je to zapravo na hrpi. Vidio je samo ruke, noge, glave bez veze. Zatim se potrudi da razabere lice glave koja je bila na dnu gomile, naprijed, na betonskom podu ispod nečijeg izmrcvarenog koljena, izvrnuta naopako i dobro osvijetljena s vratiju. To je bilo mlado, bijelo lice nad bujnom smeđom kosom, iz kojega su oči gledale otvoreno, gotovo podrugljivo, ozdo sa prljavog poda.

Pukovnik zapazi izraz velikih tamnih očiju mladića koji ga je gledao iz tako neobične perspektive i osjeti se nelagodno, nekako i sam ponižen i kriv.

Treptao je očima, premještao se s noge na nogu, pogledavao oficire.

— Zašto se to čini? — zapita.

— Pa vi znate istrukcije generala Roate!

— Hm... — pukovnik je bio zbunjen.

Najednom izvali svoje sive oči.

Glava ozdo sa betonskog poda progovori:

— Godi, Fiorenza, poi che se' si grande,
Che per mare e per terra batti l'ali,
E per l'inferno il tuo nome si spande!

(Likuj Firenco, što si silna tako!
Kopnom i morem glas o tebi ljeće,
A dopire ti ime i u pako...

Zastane. Kako su mu grudi bile opterećene, ponestalo mu je daha. Gledao je jednako pukovnika neko vrijeme, a onda uhvativši zraka nastavi:

La gente nuova e i subiti guadagni
Orgoglio e dismisura han generata,
Fiorenza, in te, si che tu gia ten piagni.

»Nov svijet i brzo stjecanje već rodi
u tebi objest i nadutost pravu,
Firenco, što te do suza već vodi!«

Mladić opet uhvati zraka.

Pukovnik sve podignutih obrva baci pogled na oficire pa se opet zagleda u blijedo lice mladića očekujući. U prostoriji je bilo tiho.

Cosi gridai con la faccia levata;
Ei tre, che cio inteser per risposta,
Guatar l'un l'altro, come al ver si guata...

Ovako kliknuh podigavši glavu,
a oni s riječi zgledahu se mojih,
kao da dođe istina na javu...)
prevod M. Kombol

I vojnici se zbilja zgledaju:

— Che cosa dice? Što govori? — zapitaju se.

Pukovnik korakne naprijed:

— Tko ste vi? — zapita talijanski.

A mladić mu isto talijanski odgovori:

— Ja sam isto što i ovi drugi.

— Kako?... — pukovnik pogleda oficire.

— Partizani... — reče poručnik, pa šapne:

Na smrt... — da ne bi imali potoškoća bili su u govoru oprezni.

Pukovnik je stajao neko vrijeme neodlučan, vrpoljio se, gledao sad hrpu mesa, sad oficire, a onda uzbuđen jako, ne znajući ni sam zašto, naredi:

— Izvucite ovog mladića van!

Gunru tjelesa i izvuku mladića u krvavim hlačama i košulji slijepljenima uz tijelo. Postave ga pred pukovnika

— Vi ćete sa mnom — reče pukovnih odlučno.

— Kamo?

— Na ručak, kad su kulturan — dobaci jedan iz gomile.

— Možda na slobodu — reče pukovnik nepromišljeno.

— Ne mogu ostaviti drugove ovako — sine prkos.

— Pa vi ste kulturan čovjek!

— Oni nisu ništa manje kulturni od mene.

— Ali, čovječe dragi, ja vam želim spasiti život.

— Mi nismo učinili nikakav zločin da bi nas trebalo osuditi na smrt.. Ili u Italiji ubijaju ljude tako olako?

Pukovnik se trgne tobože odlučno. Povuče oficire prema izlazu. Namjesti se kao da će kazati vrlo značajnu i odrešnu riječ. Onda se uplaši. Stvar će se zaplesti, bit će poteškoća. I još nekakav strah ovlada njim.

Sjeti se opet svoje porodice, kuće tamo u Italiji u tihom vrtu, nježnih, dobrih ljudi.

— Naši vojnici — reče — štite naše najsvetije osjećaje!... To je točno!...

Oficiri su očekivali zapovijedi.

— Dante!... — reče — Dante u ustima ovih bandita! Nečuveno! — užurba se. Izvadi rupčić pa obriše lice.

Najednom, opet vrlo odlučno, pukovnik potrči k automobilu. Zastane kao da se predomislio. Onda vrlo mirno sjedne na meko sjedalo dostojanstveno odvraćajući oficirima pozdrav.

Dotle su vojnici, smatrajući da je prizor završen, mlatnuli mladića toljagom i gurnuli ga na hrpu ljudi koji su znali zašto umiru

Vjekoslav KALEB

O našim krajevima i ljudima

Nada Valenčić

Uvijek kad neko od nas posjeti znani kraj, otkriva u njemu nove crte, i svaki put kao da otkrije neko blago, jer bolje uoči ono što prvi put nije vidio. Danas je naš život bogatiji i naši krajevi pokazuju putniku izmijenjeni lik, i sve veću radost pružaju ljudi — graditelji novoga, onog velikog čiji su temelji udareni prvom ustaničkom puškom.

Volja naših ljudi da prosto salome sve teškoće, ma kakve one bile i otkuda one dolazile, snažno je iskrila iz vatara željezare u Vareš-Majdanu koje su probijale pomrčinu noći i pozdravljale pristiglog putnika. Dugo se čovjek ne može otrgnuti od utiska zahuktalog života koji iz smjene u smjenu kuje procente ostvarenog plana. Tako uveče, tako u jutro, tako preko cijeloga dana. U trenutku se javilo sjećanje na dan kada su radnici željezare uputili pismo drugu Titu pozdravljajući donošenje Zakona o Petogodišnjem planu. Tada su oko strojeva u dvorani stajali ljudi nakon završenog rada. Oni su pažljivo slušali to, da plan znači bolji život, da je to put naroda u srećniju budućnost. Oni su osjetili svu duboku istinu koja je prodirala iz tih riječi i razbijala godinama taložene pare i dimove u njihovim odijelima, slušali su istinu koja je već odnijela bijedne nadnice sa njihovog vrata i utrla put boljeg života.

Od dana kada se prva ruda na konjima snosila, pa do potpune slobode, njihovi djedovi, očevi i oni nisu znali ni za šta drugo nego da su raja. Sada već teče treća planska godina i mnogo se šta u Majdanu izmijenilo od onog dana kad je kolektiv proradivao Zakon o Petogodišnjem planu. Danas se u Varešu ponosno diže bijela moderna zgrada sa mnogo stakla. Ona je puna svjetla i vedrine. Na pročelju piše: Radnička gimnazija. Kad bi se to ikad moglo zamisliti u Majdanu! Još nešto je u Vareš—Majdanu ponos njegovih stanovnika — to je obdanište u kome provode dan djeca radnika i najboljih među njima — udarnika. Danas već ima mnogo obdaništa i dječjih domova širom naše zemlje. Biće ih još više, to znaju svi naši ljudi, ali kad se govori o obdaništu u Vareš-Majdanu onda čovjek ne može a da ne progovori, kao što narod kaže, iz dna duše, radostan što je eto baš u Majdanu uzorno obdanište.

Dječji dan počinje u 7 časova kad majke dovode djecu u obdanište. Djeca se presvlače u druga odijela, doručkuju, imaju čas gimnastike, igraju sve do ručka, a zatim je spavanje i opet igra sve dok majke ne dođu po njih da ih vode kućama. Reklo bi se običan raspored kao u svim obdaništima. Ali tu ima nešto više. Tu postoje igračke, živopisni zidovi prostorija, namještaj podešen prema dječjem uzrastu, puno vedrog smijeha i vike bucmastih mališana čiji očevi, a često i majke rade u preduzeću. Kad se potpuno digne snijeg i zelenilo obuzme vrt pred obdaništem, dječja se četa okupi oko bazena i figura raznih životinja postavljenih u vrtu, oko ljuljaške ili na sunčanoj terasi. Iznad svega lebdi naročita briga za djecu. Zato će vas svako, videći da ste stranac, pitati da li ste posjetili obdanište.

Idući putem koji mjestimično bijelim plohama snijega ljesketa na suncu, pogled će se zaustavljati na borovim šumama po pristrancima ili na kolima koja odnekud svlače svježe jelove daske. Iznenada, na čistini kraj puta ispriječiće se velika zgrada — stanbena zgrada za radnike-samce — sa izgledom pravog hotela. I to je ponos Vareš-Majdana. I tako redom. Nove se zgrade dižu i nov je život obuzeo ljude i kraj u kome se vodi bitka za više željeza našoj industriji. Ta se bitka uspješno vodi u Željezari i vani na svim radilištima. Uporno, sigurno i nezaustavljivo kao put kojim idemo.

To novo prodrlo je i u selo. Najbolje o tome kaže seljanka Stana iz obližnjeg sela:

— Donio ti moj mali Đorđe slike, jer su sva djeca u školi napravila ski je pa oće i on da ih ima. Pa kad poleti na njima niza stranu, mene neka stra'oba uhvati. Mislim, skrhaće se dijete. Ama njemu ništa. E, ostarila sam ja za to, sad je djeci sve što mi ni zamišljali nismo. Neka, nek imaju sve, još kad se osnuje u selu zajednica, prva ću ja ući u nju. Čula sam već o tome da je tamo bolji život.

O tome kako novo krči put govorila je i aktivistkinja AFŽ-a Ivka koja se bavi pčelarstvom: »Mi smo predložile da se naše žene takmiče u tome koja će više proizvesti peradi, jer i to je pomoć za sve nas«.

Kao što je blistav izgledao vlažan put koji se ljeskao na mladome suncu, tako mi se blistav učinio čitav kraj i još blistaviji ljudi pri ponovnom viđenju.

***

O tome kako rade naši ljudi i omladina možemo čitati često. Još rječitije od toga govore djela njihovih ruku. Evo jednog od mnogih primjera: Asima Serdarević iz Zenice ima 43 godine i majka je četvoro djece. To je već prosjeda žena, izborana od nedaća teškog života i izgleda starija nego što je u stvari. Obična biografija mnogih naših ljudi. Ali je značajno nešto drugo. Ona je od 1945 do danas opismenila ravno stotinu nepismenih žena. Išla je od kuće do kuće, pozivala ih na tečaj ili ih u njihovoj kući učila čitati i pisati. Danas Asima rukovodi sa dva analfabetska tečaja.

— Moji su đaci kojekuda i mnogi idu na razne kurseve. Jedna koju sam opismenila sad je blagajnica u sreskom trgovačkom preduzeću i hvala Titu što mi je omogućio da i ja živim i radim u slobodi za bolji život — skromno je ispričala o svom radu Asima. Ili drugi primjer: Fatima je skinula zar poslije Oslobođenja i uključila se u privredu. To je crna, tamnoputa žena koja je izgubila dva sina u narodnooslobodilačkoj borbi. Pored rada u preduzeću odbornica je AFŽ-a u jednom kvartu Zenice. »Odgojiću i ovo petero djece koje danas školujem onako kako nas uči drug Tito«. Žene Zenice takmiče se za 8 mart — međunarodni dan žena. One će do 8 marta izvršiti svoje obaveze koje se odnose na idejno-politički rad, suzbijanje nepismenosti, pomoć djeci u obdaništima, učešće u radu na lokalnim ekonomijama itd.

— A šta neko danas kleveće našu zemlju? — kazala je jedna od žena u razgovoru, — znaš, kad su nas počeli klevetati u vezi sa onom rezolucijom, sve smo mi rekle: »Đe im je obraz da tako govore o nama«. Mi se sjećamo kako smo dočekivale delegaciju albanskih žena kad se gradila Pruga. Dočekale smo ih što smo najljepše mogle, kao svoj rod rođeni. A danas? Zar i te žene koje su kod nas bile i vidjele svojim očima kako mi gradimo socijalizam, zar i one mogu da se pridruže tim klevetama? To bi htjela da ih pitam. Vidjele su istinu pa neka je kažu.

Na zeničkoj stanici radila je to jutro frontovska brigada, sastavljena većinom od djevojaka. I makar je mraz pobijelio trake šina i stegao zemlju, a lica im porumenela od hladnoće brigadistkinje su žurno uzimale tačke i pjevajući kretale na rad. Drugu takvu frontovsku brigadu mogao si vidjeti u Podlugovima, samo je ova brigada bila sastavljena od samih muškaraca iz nekog udaljenijeg sreza. Većinom su to ljudi srednjih godina koji su sa nekim ponosom saopštavali da su dobrovoljno došli da rade u frontovskoj brigadi. Razgovarali smo o svemu. Jedan vremešan čovjek rekao mi je kako će i ovdje nešto naučiti, a to će mu svakako valjati kada dođe u selo. Prošle godine naučio je čitati, pa sad »to meni sve već lakše ide«. Kurir brigade pošao je u kuću, preko puta od njihove nastanbe. U toj kući je smještena novootvorena pošta. Dovikivali su za njim da raspita ima li pisma za Mićana i za Marka.

Tu se pretovaruje i ugalj iz Breze.

Voz promiče. Na svakoj stanici prima u sebe nove putnike. Omladinska pruga usjekla se širokim kolosjekom kroz Bosnu i još više otvorila put za novo što se ogleda u svježim građevinama zadružnih domova, u jasno crvenim krovovima škola, u novim zgradama naše Petoljetke. Čvrsto stoji naša zemlja i pokrenuta mnogomilionita armija radnih ljudi preobražava je svakodnevno. Ta armija kuje u svojim redovima ljude socijalizma. Čini mi se, kad gledam radnu vrevu, da svjetla željezare još moćnije sjaju i da žitko, užareno, željezo još brže teče To je zaista naša stvarnost.

Takvi su danas naši krajevi i ljudi koji ih preobražavaju.

Kulturni život Rusina u Vojvodini

Pored ostalih nacionalnosti u Vojvodini živi i najmanja nacionalna manjina — Rusini. Rusina u Jugoslaviji ima oko 22.000. Vojvođanski Rusini su se doselili u ove krajeve sredinom XVIII veka iz Zakarpatske Ukrajine, kada su Beč i Pešta sprovodili kolonizaciju po Bačkoj, i Sremu radi što veće mogućnosti eksploatisanja tada retko naseljenog zemljišta. U to vreme u našim krajevima Rusina ima svega nekoliko hiljada i to pretežno u Ruskom Krsturu i Kucuri, sada Srez kulski. Kasnijim doseljivanjem sa Karpata nije bilo dovoljno obradivog zemljišta za sve pa su se neki vraćali natrag na Karpate dok je jedna grupa počela sa iseljavanjem iz Krstura i Kucure u Srem i Slavoniju. Od dolaska u ove krajeve Rusini se bave isključivo zemljoradnjom. Kulturni život kod Rusina bio je veoma slab, jer su inteligencije imali vrlo malo (osim sveštenika i ponekog učitelja druge inteligencije nije bilo). Austro-Ugarska monarhija nije se brinula za kulturni napredak Rusina nego naprotiv nastojala je da Rusini što više kulturno zaostanu. Škole koje su tada postojale po rusinskim mestima bile su konfesionalne sve do 1899. a u Kucuri do 1918. U tim školama pod veoma teškim uslovima negovao se rusinski narodni jezik i ćirilsko pismo. Sa prelaskom škola u državne ruke nastavni jezik postajao je mađarski i otada se uvodi sistematska mađarizacija Rusina no bez naročitih uspeha. O kulturnom životu, društvenim organizacijama ili življem političkom radu među Rusinima sve do kraja XIX veka nema ni pomena. Tako je i veliko revolucionarno talasanje u 1848 godini prošlo kod Rusina skoro neopaženo.

Posle završetka Prvog svetskog, rata, kao i svi naši narodi, i Rusini su očekivali korenite promene kako u ekonomskom tako i u nacionalnom političkom pogledu. Za celo vreme postojanja stare Jugoslavije položaj rusinske nacionalne manjine bio je težak, jer iako su formalno dobili izvesna nacionalna prava i svoje kulturno-prosvetne ustanove, o nekom slobodnom političkom i kulturnom životu nije bilo ni govora. Rusinski radni narod, siromašne narodne mase i dalje su služile i biroševale po bogataškim salašima Vojvodine.

Po dolasku okupatora u našu zemlju Rusini su pravilno shvatili značaj borbe koju su vodili naši narodi pod rukovodstvom Komunističke partije i druga Tita i aktivno učestvovali u narodnooslobodilačkom pokretu i narodnooslobodilačkoj borbi. Prema nepotpunim podacima u narodnooslobodilačkoj borbi učestovalo je aktivno 1.012 Rusina i od toga broja izgubilo je živote 224 najboljih sinova i kćeri rusinskog naroda. U pozadini Rusini su pomagali oslobodilački pokret u Sremu i Bačkoj. Po raznim logorima u Nemačkoj i Mađarskoj bilo je oko 1410 Rusina, a mnogi su pod teškim uslovima rada po rudnicima i na morskim obalama izgubili svoje živote.

Posle završetka rata, pravilnim rešenjem nacionalnog pitanja, rusinski narod počeo je da živi novim životom koji nije imo od dolaska u ove krajeve. Zajedno sa svim našim narodima Rusini učestvuju u svim akcijama na obnovi i izgradnji ratom uništene zemlje. Rusini doživljuju veliki preporod u svom kulturno-prosvetnom životu. Oktobra meseca 1945 godine osnovana je Rusinska matica (Ruska matka) sa zadatkom da rukovodi kulturno-prosvetnim radom među Rusinima i da se brine za što brže kulturno-prosvetno uzdizanje Rusina u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji. U novoj Jugoslaviji otvorene su osnovne škole sa rusinskim nastavnim jezikom u mestima gde za vreme bivše Jugoslavije nisu postojale. Pored osnovnih škola otvorene su i dve progimnazije u Kucuri i Đurđevu kao i nepotpuna gimnacija u Ruskom Krsturu. Među Rusinima sprovedena je široka akcija za što bržu likvidaciju nepismenosti i dosada je nepismenost smanjena među Rusinima za 75%.

Nedavno je u Vrbasu održano savetovanje prestavnika rusinskih kulturno-prosvetnih društava. Izveštaj o radu sekcije za Rusine Saveza kulturno-prosvetnih društava Vojvodine i planu rada za ovu godinu podneo je sekretar sekcije Đura Varga. Prošle godine u svim selima u kojima žive Rusini obrazovana su kulturno-prosvetna društva koja su razvila plodnu delatnost. Rusinske amaterske pozorišne grupe održale su prošle godine 38 pretstava pozorišnih komada i kulturnih priredaba povodom proslava istoriskih datuma. U četiri rusinska sela postoje horovi, a u šest sela orkestri. Folklorne grupe aktivno rade u sedam sela. Sekcija za Rusine Saveza kulturno-prosvetnih društava Vojvodine izdala je prošle godine knjiga i brošura u 6.400 primeraka i narodni kalendar za 1949 godinu. Prošle godine počele su materijalne pripreme za otvaranje muzeja u kome će se prikazati istoriski spisi i drugi dokumenti o životu Rusina u Vojvodini od njihovog doseljenja do danas. Planovi rada rusinskih kulturno-prosvetnih društava za ovu godinu mnogo su obimniji i predviđaju još širu aktivizaciju rusinskog naroda u masovno-kulturno-prosvetnom radu. Poiedina društva razvila su živu delatnost već u prošlom mesecu.

Rusinska kulturno-prosvetna društva dala su u januaru ove godine 28 pozorišnih pretstava. Kulturno-prosvetno društvo iz Ruskog Krstura bilo je prošlog meseca na turneji po sremskim i bačkim selima u kojima je dalo 8 pozorišnih pretstava. Pretstavama je prisustvovalo preko 10.000 gledalaca. U svim rusinskim selima otvorene su čitaonice i biblioteke koje se svakim danom sve više proširuju. U čitaonicama se čitaju pored rusinskog lista »Ruske slovo« koje izlazi u Krsturu i ostala štampa koja izlazi u FNRJ. Planom za ovu godinu predviđeno je da svako kulturno-prosvetno društvo sa svojom pozorišnom sekcijom obiđe nekoliko rusinskih sela u cilju popularisanja pozorišne umetnosti među Rusinima. Isto tako, i rusinski horovi i folklorne grupe vršiće u 1949 godini uzajamne posete.

Rusinskoj nacionalnoj manjini pružaju se u 1949 godini još šire mogućnosti za kulturni razvoj zahvaljujući svestranoj pomoći i brizi naših narodnih vlasti.

N. K.

„OPTUŽENI IMA REČ!"

Crtež Onorea Domijea

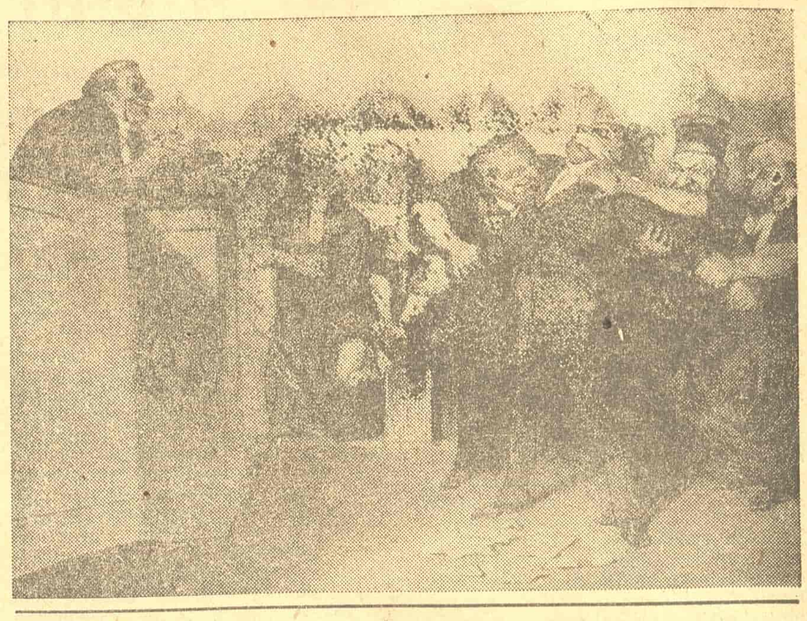

O casopisu „Kulturni radnik"

Od oktobra prošle godine izlazi u Zagrebu »Kulturni radnik«, mjesečni časopis za pitanja masovnog kulturno-umjetničkog rada. Ovaj časopis, kao organ Saveza kulturno-prosvjetnih društava Hrvatske, ima zadatak da raspravlja sva pitanja u vezi s kulturno-umjetničkim radom u širokim narodnim masama.

Dosad su izašla četiri broja ovoga časopisa, a da se o njemu i njegovoj ulozi osim bilješke u »Hrvatskom kolu« nije pisalo, iako takav časopis, s obzirom na važnost zadataka koji on ima, zaslužuje posebnu pažnju ne samo onih kulturnih radnika, koji se direktno bave kulturno-masovnim radom, već i svih naših ljudi, koji bilo na ovaj ili onaj način dolaze u vezu sa svestranim kulturnim preobražajem u našoj zemlji.

I ako je, sudeći prema postavljenim zadacima, »Kulturni radnik« uzeo na sebe veliki i odgovoran zadatak, on je u prva svoja četiri broja uspio da u osnovi pravilno postavi svoj program i da ga, prema svojim mogućnostima i uspješno ostvaruje. Dobro uređivan, na pravilnim osnovama, on će moći korisno poslužiti radu kulturno-prosvjetnih društava i grupa.

Nastojeći da svoj zadatak rješava što konkretnije, »Kulturni radnik« ima u ovim brojevima niz praktičnih uputa i metodskih savjeta o svim važnijim pitanjima kulturno-masovnog rada (o organizaciji kulturno-umjetničkih društava, o zadacima dramske režije u kulturno-prosvjetnim društvima, o folklornim grupama, o bibliotekarskim kadrovima i književnim kružocima u kulturno-prosvjetnim društvima, o kulturno-prosvjetnom radu u tvornicama i poljoprivrednim zadrugama, o narodnim sveučilištima itd.) Većina objavljenih članaka može poslužiti kao pomoć brojnim kulturnim organizacijama, kojih samo na području NR Hrvatske ima već danas priličan broj. Tako sada u NR Hrvatskoj postoji 90 kulturno-umjetničkih društava. 537 »ognjaka »Seljačke sloge«, 165 pododbora »Prosvjete« 153 stalne pozorišne družine (a 570 povremenih), 201 pjevački hor, 224 instrumentalna zbora, 280 folklornih grupa itd.

»Kulturni radnik« objavio je i tri komada podesna za male pozornice, više pjesama za recitaciju od naših i sovjetskih pjesnika, kao i nekoliko proznih beletrističkih priloga za čitanje prilikom različitih priredbi i proslava (priča A. Koronova »Doček Lenjina«, odlomak iz romana »Kruh« od A. Tolstoja, sjećanja I. Radiščeva na Lenjina i dvije priče Ivana Cankara o domovini). Osim toga list je donio i 4 razne kompozicije namijenjene pjevačkim i instrumentalnim zborovima.

Posebnu je pažnju »Kulturni radnik« posvetio bibliografiji prilagodivši je prilično uspješno svrsi koju ima list. Nije moguće u časopisu donositi cjelokupnu bibliografiju, a to nije niti potrebno, jer za to postoji posebni časopis. Radi toga se obrađuje onaj dio bibliografije kojemu treba specijalno posvetiti pažnju, s obzirom na praktični rad. Tako je u prvom broju donesena bibliografija »Male pozornice«, koja je specijalno namijenjena manjim pozornicama, a zatim popis muzičkih edicija, uglavnom masovnih pjesama. U drugom broju bibliografija donosi kratke prikaze o djelima sovjetskih književnika, koja obrađuju teme Oktobarske revolucije, a prevedena su od oslobođenja do danas na naš jezik. U istom broju je i popis svih djela klasika marksizma-lenjinizma prevedenih poslije oslobođenja. Treći broj posvetio je bibliografiju izdanjima za omladinu. U četvrtom broju su obrađena djela popularne nauke, koja su veoma korisna kao literatura za održavanje popularnih predavanja. Osim toga list u svakom broju donosi različite izvještaje, članke i bilješke o radu pojedinih kulturnih društava i grupa i niz praktičnih uputa za rad.

G. V.

U biblioteci na Cetinju čuva se naša najstarija knjiga

Sve do početka 1946 godine Crna Gora nije imala centralnu narodnu biblioteku, iako je postojao bogat materijal za njeno osnivanje. Danas, poslije tri godine uspješnog rada, Centralna narodna biblioteka na Cetinju već broji 35.000 svezaka knjiga, časopisa i novina iz raznih oblasti književnosti i nauke.

Biblioteka je uspjela da pribavi priličan broj rijetkih primjeraka od istoriske vrednosti, koji mogu korisno da posluže našim književnicima, naučnicima i javnim radnicima. U biblioteci se čuva prva štampana knjiga na slovenskom jugu »Oktoih«. To je naša najstarija knjiga koja je štampana 1493 godine na Obodu kod Cetinja. Biblioteka raspolaže još sa raznim domaćim i stranim izdanjima knjiga koje potiču iz XVII i XVIII vijeka. Veliku vrednost pretstavljaju časopisi, godišnjaci i novine, među kojima ima vrlo starih. Između ostalog nabavljen je i priličan broj poznatih leksikona i priručnika na našem i stranim jezicima. U biblioteci se nalazi veći broj rukopisa još neobjavljivanih istoriskih spisa iz istorije Crne Gore.

Centralna narodna biblioteka raspolaže primjercima svih knjiga i brošura izdatih od oslobođenja u našoj zemlji. Prilično veliki broj knjiga ima iz oblasti marksizma-lenjinizma. Biblioteka se stalno obnavlja i sređena je po savremenim principima bibliotekarstva. Abecedna kartoteka za preko 30.000 svezaka sređena je i od maja prošle godine stavljena na raspoloženje čitalačkoj publici. Pri biblioteci se nalazi dobro uređena čitaonica.

Preko Kulturno-prosvjetnog saveza Crne Gore ova biblioteka pružila je obilnu pomoć u knjigama raznim knjižnicama i čitaonicama na terenu. Pored toga biblioteka je ukazivala i stručnu pomoć bibliotekarima. Sada je u toku drugi po redu bibliotekarski kurs sa 28 posjetilaca.

A. B.

TRI NOVA ZNAČAJNA IZDANJA MATICE HRVATSKE

Matica Hrvatska je danas književna ustanova, koja okuplja veliki broj kulturnih radnika oko rada na sakupljanju i sređivanju građe iz kulturnog naslijeđa i folklora a njen je zadatak i izdavanje djela svjetskih klasika i kapitalnih djela iz književnosti uopće, zatim širenje slavenske literature i izdavanje domaćih pisaca.

U 1948 godini izišlo je ovih 26 djela: 1. Aristofan: Komedije, 2. Beretin: Djetinjstvo seoskog proletera, 3. Čolaković: Zapisi iz Oslobodilačkog rata II., 4. Črnja: U krvi rođeno, 5. Dante: Pakao, 6. Dickens: Oliver Twist, 7. Dončević: Životopis bez svršetka, 8. Drda: Gradić na dlanu, 9. Fisković: Naši graditelji i kipari XIV. i XV. stoljeća, 10.-12. A. Hercen: Prošlost i razmišljanja I.-III., 13. Hoyt: Malibu, 14.-16. Hrvatsko kolo I.-III., 17. Jagić: Izabrani kraći spisi, 18. Marinković: Proze, 19. Novikov: Timirjazev, 20. Shakespeare: San ivanjske noći, 21. Shakespeare: Mletački trgovac, 22. Stendhal: Talijanske kronike, 23. Teofrast: Karakteri, 24. L. N. Tolstoj: Uskrsnuće, 25. Verga: Novele, 26. Vučetić: Pjesme.

Kako vidimo 8 knjiga domaćih pisaca, 6 ostalih slavenskih, 9 drugih i tri broja časopisa »Hrvatsko kolo«.

Matica Hrvatska izdala je 3 djela koja valja posebno spomenuti. Vatroslava Jagića »Izabrani kraći spisi« u redakciji Mihovila Kombola djelo je koje će zacijelo služiti generacijama naučnih radnika, da iz obilja Jagićeve književne ostavštine prostudiraju onaj bitni, iako mali dio njegove naučne djelatnosti. Naše jezikoslovne tradicije nisu doduše u XVII. i XVIII. stoljeću bile neznatne, ali je na početku XIX. stoljeća nastao i u ovom području potpun zastoj. Tridesetih i četrdesetih godina nastao je i u tome preokret, ali istom s Jagićem se kod nas pojavljuje filolog koji je mogao ne samo stati u isti red sa znamenitim filolozima drugih slavenskih naroda, već je čak mogao s vremenom zauzeti među njima jedno od prvih mjesta. Znatan dio Jagićeva znanstvenoga rada sačinjavaju jezične rasprave, u prvom redu sa područja historiske gramatike, ali jezične rasprave nisu bile ni jedino, a ni najtrajnije od svega što je Jagić pisao. One su samo jedan isječak iz njegove rijetko plodne i raznovrsne djelatnosti. Da bi se dobila što jasnija slika ne samo o najstarijoj slavenskoj pismenosti, nego i o kasnijem toku našega kulturnog i književnog života, zato su bila — a i danas su još najneophodniji preduvjet kritička izdanja starih spomenika. Jagić je bio posljednji od onih znamenitih slavista, koji su, računajući od vremena Dobrovskoga, ispunili svojim radom čitavo jedno stoljeće, dali slavenskoj filologiji toga vremena sadržaj i pravac i osvojili joj ravnopravno mjesto pored romanistike i germanistike u sklopu evropske filološke znanosti. Knjiga ima tri velika odjeljka: 1. Rasprave i članci, 2. Prikazi i ocjene i 3. Bibliografija Jagićevih radova. Djelo ima 624 stranice.

Danteov »Pakao« u prijevodu Mihovila Kombola — druga Matičina knjiga koju treba spomenuti — je dugogodišnji rad prevodioca: neka je pjevanja prevodilac objavio još 1928 godine. Kod Hrvata je bilo nekoliko pokušaja prevođenja ovoga djela. Prvi hrvatski prijevod iz »Božanske komedije« — 33. pjevanje »Pakla« — objavljen je u »Zori Dalmatinskoj« god. 1844. Prevodilac nije poznat. Prvi poznati prevodilac je Stjepan Ivičević iz Makarske. Zatim se rađaju među ostalim prijevodi Jovana Sundečića, Petra Preradovića, Dragutina Parčića, Tome Maretića, Stjepana Buzolića, Vinka Lozovine, Ante Tresića-Pavičića i drugih. Buzolić je prvi preveo i objavio čitav »Pakao« u Zadru 1897., dok su svi ostali prevodili odlomke. God. 1910 objavljuje Frano Ucellini-Tica cijelu »Božansku komediju« pod naslovom »Divna gluma«. Oba su ova prijevoda u deseteračkoj rimovanoj tercini dok je Kombolov stih rimovani jedanaesterac. Cijelu »Božansku komediju« — »Pakao«, »Čistilište« i »Raj« — preveo je Iso Kršnjavi, ali u prozi. Kao prevodilac, najprije pojedinih odlomaka, a zatim i cijelog »Pakla« istaknuo se Vladimir Nazor. Karakterističan je primjer (koji može poslužiti kao mjerilo našega kulturnog stanja) činjenica, da je Pakao« u izdanju Matice Hrvatske u god. 1948. rasprodan za nepunih 5 mjeseci.

Treći važan uspjeh izdavačke djelatnosti Matice Hrvatske u prošloj godini je memoarsko djelo u tri velika sveska: Aleksandar Hercen: »Prošlost i razmišljanja«. Na tisuću i petsto stranica, s uvodom V. I. Lenjina, pred čitaocem se rađaju prizori, koji su gotovo kulturna i politička povijest čitavog jednog razdoblja u XIX. stoljeću. »Slaveći Hercena, proletarijat se uči na njegovom primjeru velikom značenju revolucionarne teorije«, veli Lenjin. Opisujući feudalnu, nasilnu, autokratsku vladavinu Nikole I., obuhvativši u prvoj knjizi sve slojeve u toga društva, od vrhova državne hijerarhije do ugnjetavanog kmeta, Hercen sugestivnom prozom daje jednu od najistinitijih slika onog teškog doba u povijesti Rusije. Prognan na zabačeni sjever Rusije, Hercen je imao priliku da upozna svu strahotu vladavine neodgovornih gubernatora, video je okrutnost žandarskog režima, pokvarenost činovnika, vidio je patnju naroda. God. 1847. Hercenu je uspjelo otputovati u inozemstvo, nikad se nije vratio u domovinu. U Italiji i Francuskoj Hercen je sudionik u revoluciji 1848., a u svojim memoarima dao je potresno svjedočanstvo o okrutnosti tadašnje reakcije protiv radnoga naroda. Izagnan iz Francuske Hercen se našao u Londonu gdje počinje najaktivnije razdoblje njegove djelatnosti. Njegova »Slobodna ruska tiskara« bila je prva ruska slobodna riječ, koja je odjeknula njegovom zaslugom. Hercen je znanac, prijatelj i suradnik najistaknutijih evropskih revolucionaraca onoga doba: Garibaldija, Mazzinja, i Kossutha. Potpuno izdanje Hercenovih memoara izašlo je tek nakon Velike Oktobarske revolucije; u punom jeku građanskog rata i borbe protiv kontrarevolucije, već 1919., sovjetska vlada izdaje u cijelosti Hercenovu knjigu »Prošlost i razmišljanja«.

Visoku umjetničku vrijednost Hercenovih memoara dostojno su ocijenili najistaknutiji ruski književnici XIX. stoljeća. »To je pisao suzama, krvlju, to gori i pali« — rekao je za Hercenove memoare Turgenjev. L. N. Tolstoj smatrao je Hercena jednim od najvećih pisaca ruske zemlje, a Gorki je kazao za Hercena: »Njegov je um jedinstven svojom snagom, kao što mu je i jezik jedinstven ljepotom i sjajem.« Lenjin je rekao za Hercena 1912., da je »mislilac, koji je i danas za glavu viši od gomile suvremenih filozofa idealista i poluidealista.

S

BIBLIOGRAFIJA

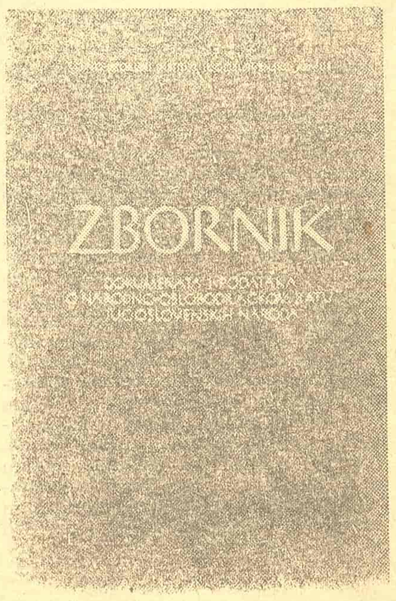

Zbornik dokumenata i podataka o Narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda. Tom I. Borbe u Srbiji 1941 godine. Izdaje Vojno-istoriski institut Jugoslovenske armije, Beograd, 1949. Strana 729, cena 100 dinara.

Marin Držić: Dundo Maroje. U ovoj komediji velikog dubrovačkog pesnika data je, u okviru vesele renesansne igre, verna slika dubrovačkog društva i uspona mladog dubrovačkog građanstva krajem XV i početkom XVI veka. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1949. Predgovor i komentari dr Dragoljuba Pavlovića. Strana 220. Cena 47 dinara.

Ivan Cankar: Martin Kačur. Na klancu. U Martinu Kačuru, tipičnoj figuri slovenačkog naprednog inteligenta s kraja XIX i početka XX veka, Ivan Cankar prikazao je slom usamljenih naprednih individua i idealističkih prosvetiteljskih koncepcija toga vremena i ukazao na radničku klasu kao na odlučujuć snagu. U romanu »Na klancu«, prikazujući život sirotinje svoga rodnog kraja, Ivan Cankar simbolizuje slovenačku zemlju koja stenje pod jarmom domaćih i stranih eksploatatora. Preveo sa slovenačkog Djuza Radović. Odabrana dela Ivana Cankara, knjiga I. »Jugoslovenski stariji pisci«, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Strana 329, cena 53 dinara.

Silvije Strahimir Kranjčević: Pjesme. Redakcija i predgovor Marijana Jurkovića. »Jugoslovenski stariji pisci«, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Strana 175, cena 42 dinara.

Isidora Sekulić: Zapisi o mome narodu. »Savremeni jugoslovenski pisci«, izdanje »Prosvete«, Beograd, 1948. Strana 289, cena 62 dinara.

Ogledi iz književnosti. Prvo kolo u 12 svezaka (Đorđe Jovanović: Humanizam i rodoljubije Dositejevo: Milovan Đilas: O Vuku Karadžiću; Radovan Zogović: Njegoševa poema o borbi i slobodi; Đorđe Jovanović: Epska istina Prote Mateje Nenadovića; Milan Bogdanović: Branko Radičević; Jovan Popović: Sterija i počeci srpske drame; Miroslav Krleža: O Marinu Držiću; V. Latković: Stjepan Mitrov Ljubiša; Anton Slodnjak: Fran Levstik; Milan Bogdanović: Dečja poezija Zmajeva; Jovan Popović: Đura Jakšić i njegovo doba; Otokar Keršovani: O Šenoi. Izdanje »Prosvete«, Beograd, 1949, cena 36 dinara.

REDAKCIONI ODBOR:

Jovan Popović, Čedomir Minderović, Marijan Jurković, Ivan Potrč, Vjekoslav Kaleb, Isak Samokovlija, Janko Đonović i Dimitar Mitrev

PRETPLATA ZA KNJIŽEVNE NOVINE

Za našu zemlju na 3 meseca 35 dinara, na 6 meseci 70 dinara i na godinu dana 140 dinara,

Za inostranstvo: na 3 meseca 50 dinara, na 6 meseci 100 dinara i na godinu dana 200 dinara.

Rukopisi se ne vraćaju.

Broj čekovnog računa 1—9060378

Poštanski fah 617.

Odgovorni urednik: Jovan Popović, Beograd, Francuska broj 7 — Štamparija »Borba«, Beograd, Dečanska 31.